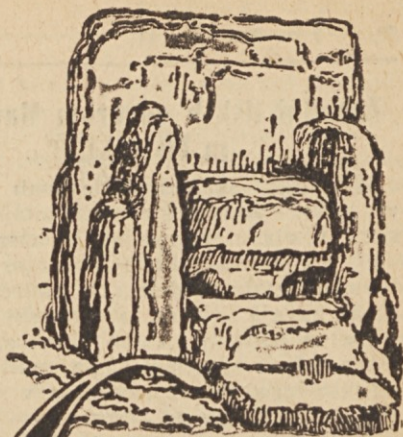

Novoska

Izdaja:

BRITANSKA OBVEŠČEVALNA SLUŽBA

Cene:

Za naročnike:

v tuzemstvu mesečno 1.— šiling,
v inozemstvu mesečno 4.— šilinge,
Posamezna številka 30 grošev.

Kronika

Leto III.

Celovec, 3. oktobra 1947

Številka 41

Vprašanje veta pred glavno skupščino Združenih narodov

»Že drugikrat v svoji dveletni zgodovini mora glavna skupščina Združenih narodov reševati predlog za popravek »veta«, to je odločbe (klauzule) Listine Združenih narodov, katera zahteva soglasnost petih stalnih članov Varnostnega sveta za odobritev važnih vprašanj s strani te ustanove.

Predlog, katerega je na tem zasedanju dala Argentina, je še bolj daljnosežen od predloga, katerega je lansko jesen predložila Kuba in katerega je glavna skupščina zavrnila. Sedanji predlog zahteva sklicanje splošne konference članov Združenih narodov v nekaj dnevih po koncu sedanjega zasedanja glavne skupščine z namenom, da bi proučili vprašanje veta z namenom, da ga ukinejo.

Na osnovi člena 109 Listine bi sklicanje takšne konference morali odobriti vsaj dve tretjini glavne skupščine ter navadna večina Varnostnega sveta. Konferenca bi nato mogla z dvotretjinsko večino predlagati kakršno koli spremembo Listine vstevši tudi predlog, ki ga je dala Argentina. Da bi te spremembe imele dejansko vrednost, bi jih vsekakor morali ratificirati dve tretjini članov Združenih narodov vstevši vseh pet stalnih članov Varnostnega sveta.

Tako so dejansko sestavljali Listine iz San Francisca dali petim velesilam (Kitajska, Francija, Velika Britanija, Združene države in Sovjetska zveza) pravico, da dajo veto k vsaki spremembi Listine, vstevši tudi kakršno koli spremembo pravila soglasnosti petih velesil.

Četudi bi torej argentski predlog zamo-

gel dobiti odobritev splošne konference, bi zaradi tega potreboval še ratifikacijo vseh vlad petih velesil, preden bi imel praktični učinek.

Glavna skupščina mora tudi še obravnati predlog, ki ga je dala Avstralija tudi v zvezi s vprašanjem veta.

Kot posledica razpravljanja o vprašanju veta je bila na zasedanju glavne skupščine lansko jesen odobrena resolucija, ki je priporočala Varnostnemu svetu pospešeni sprejem postopka, ki bi mogel zmanjšati težave, ki izvirajo iz uporabe pravila soglasnosti v Varnostnem svetu.

Resolucija je tudi priporočala, naj bi se Varnostni svet, ko bo to izvajal, držal mnenj, ki so jih izrazili razni delegati tekom razpravljanja v glavni skupščini. Ko je to resolucijo nedavno glavni tajnik Združenih narodov predal Varnostnemu

svetu, je ta izročil vprašanje svojemu odboru strokovnjakov. Delegat Združenih narodov je še predlagal različne popravke postopka glasovanja v Varnostnem svetu, katere bi po njegovem mnenju mogel izdelati odbor strokovnjakov, ne da bi s tem predrugačil pravilo soglasnosti, ki ga določa Listina. Vendar pa ta odbor ni imel časa, da bi dokončal preučevanje problema ter da bi izročil Varnostnemu svetu svoje poročilo.

Avstralija zato predlaga zdaj, naj bi glavna skupščina še enkrat proučila vso stvar s posebno pozornostjo na mero, s katero so se držali priporočil v prvi resoluciji.

Razpravljanje v glavni skupščini o vprašanju veta se vrtilo okrog predlogov Argentine in Avstralije, toda ni izključeno, da ne bi tekom razpravljanja bili predloženi še drugi predlogi.

Več članov pri ZN

S sprejemom Jemena in Pakistana je naraslo število držav, članic Združenih narodov na 57. Pri istem zasedanju so glasovali o tem, kdo bo zavzel proučitev mesta v Varnostnem svetu v bodoče, ker bodo izstopile Poljska, Brazilija in Avstralija. Članstvo v Varnostnem svetu se bo za te tri države izteklo v letošnjem letu, medtem ko bodo zastopniki Kolumbije, Sirije in Belgije, ki so bili izvoljeni šele lansko leto, zastopali v Svetu do leta 1949. Nadaljnji pet članov Varnostnega sveta, ki zastopajo 11 narodov, so odposlanci Velike Britanije, Združenih držav, Kitajske in Francije. Zastopniki teh petih velesil imajo stalno mesto v Varnostnem svetu.

Pričakujejo, da bo Kanada prevzela izpraznjeno mesto Avstralije, Argentina me-

sto Brazilije in Češkoslovaška mesto Poljske. Češkoslovaška se je prvotno pokazala premalo naklonjena, da bi zastopala v Varnostnem svetu, kajti njen položaj med Vzhodnim in Zahodnim blokom ni kaj zavidljiv. Končno pa se je vendar odločila, da bo zavzela mesto, če bo to zaželeno na podlagi volilnih izidov. Namesto Češkoslovaške bi Indija rada zasedla proučitev mesta v Varnostnem svetu. Vendar pa sloni nasledništvo kakšnega člana Varnostnega sveta na geografski podlagi, tako da pride mesto Poljske v poštev le kakšna vzhodnoevropska država. Če pa bi bila Češkoslovaška le odklonila, tedaj bi bile Združene države in Velika Britanija nastopile za izvolitev Indije. Na to dejstvo je Indija stavila svoje nade.

General Galloway na Dunaju

Generalni poročnik Aleksander Galloway, novoimenovani vrhovni poveljnik britanskih čet v Avstriji in britanski visoki komisar, je prispel po zračni poti iz Anglije na Dunaj.

Na Schwechat letališču so ga sprejele sledeče osebnosti: namestnik vrhovnega poveljnika in visokega komisarja generalni major T. J. W. Winterton, dunajski mestni poveljnik brigadir Hogshaw, britanski šef štaba, brigadir Jones, kakor tudi drugi visoki častniki in uradniki civilne uprave. Predno je odpotoval na Dunaj, je general Galloway obhodil fronto častne kompanije I. bataljona »Royal Ulster Rifles«.

Ameriški protest v Moskvi

Ameriški veleposlanik v Moskvi, Bedell Smith, je v nekem pismu zunanjemu ministru Molotovu vložil protest proti ruskemu hujskanju napram Združenim državam, ki se v zadnjem času vedno bolj ponavlja po časopisih. Bedell Smith je izjavil v svojem pismu, da ni mogoče demantirati mnogih neresničnosti, ki jih ruski tisk vedno objavlja o Združenih državah, toda končno gre stvar že predaleč, kajti pred kratkim so v nekem članku primerjali predsednika Trumana z Adolfom Hitlerjem. Ameriški veleposlanik je povdaril, da ne more verjeti, da se ruska vlada strinja s tem člankom in zahteva vsled tega uradno popravilo. Če pa bi se ruska vlada vkljub vsemu pričakovanju le strinjala s tem člankom, tedaj bo ame-

Rusija je privolila k razgovorom o italijanskih kolonijah.

Govornik britanskega zunanjega ministrstva je izjavil, da je Sovjetska zveza sprejela predlog o razgovorih štirih velesil o bodoči usodi italijanskih kolonij ter predvideval, da se bodo pričeli ti razgovori v Londonu.

Ruski odgovor je podal veleposlanik George Zarubin, ki se je v ponedeljek vrnil iz Moskve, kjer je predložil Kremlju poročilo.

Govornik je izjavil, da je prva naloga zastopnikov štirih velesil ustanoviti komisijo, ki bo najprej preučevala mnenja prebivalcev italijanskih kolonij Libije, Eritreje in italijanske Somalije. Delovanje te komisije, za katero so Združene države že v poletju imenovali dva zastopnika, bo predvidoma zahtevalo 3 do 4 mesece. Konferenca štirih velesil bo morala odločiti, kateri narodi spadajo pod pojem: »Zainteresirane države« in imajo kot takšni pravico sodelovati o bodočnosti italijanskih kolonij.

Kakor znano, je Sovjetska zveza svoj čas zahtevala poverjeništvom nad Tripolitanijo, nato je opustila ta predlog ter podpirala francoskega, ki predvideva povrnitev kolonij Italiji pod poverjeništvom Združenih narodov. Egipet zahteva manjši popravek meje, Etiopija pa zahteva Eritrejo in Somalijo, ima pa izglede, da bo dobila le prehod do Rdečega morja.

Ameriški socijalisti k Marshallovemu načrtu

Zastopnik ameriških socijalistov je izjavil, da zavira uspeh Marshallova načrta od Evrope in Združenih držav, če se bodo ozirale na nekatera načela. Po njegovem mnenju bi bila ta načela sledeča:

1. Načrt ne sme stremeti za tem, da se poveča prepad med zapadno in vzhodno Evropo.

2. Načrt se mora zavedati tega, da v Evropi ni več kapitalizma in da je mednarodna gospodarska in politična enotnost nujno potrebna.

3. Ameriški kongres mora skrbeti za učinkovito nadzorstvo cen in pravično razdeljevanje najvažnejšega blaga, da s tem zadosti evropskim potrebam in ne poveča nevarnosti inflacije v Združenih državah.

4. Mednarodno gospodarsko načrtovanje v Evropi se mora razčistiti in Združene države zaradi tega ne smejo pričakovati, da bodo njihovi predlogi glede svobodne trgovine takoj vzbudili zanimanje.

5. Izvedba tega načrta ne sme na noben način imeti za posledico omejitev svobode posameznih evropskih držav.

Nadalje je izjavil zastopnik ameriških socijalistov, da je zahteval sklep zapadnih velesil, da bodo v Parizu nadalje razpravljali o Marshallovem načrtu brez vzhodnoevropskih držav, »trpka potreba«. Zapadne velesile, med njimi tudi Velika Britanija, pa zaradi tega nič manj ne uvidijo, da je treba imeti zveze z Vzhodom na »karkšen koli način«.

Zastava Združenih narodov

V kratkem bodo najbrže razobesili poleg zastav 55 držav članic Združenih narodov tudi uradno zastavo te organizacije v dvorani glavne skupščine. Glavni tajnik Združenih narodov, Trygve Lie je predložil, naj bi bila zastava svetlo modra z grbom Združenih narodov v belem polju. Neuradno zastavo so razvili prvič na nevarnem ozemlju severne Grčije, ko se je tam mudila preiskovalna komisija za Balkan in ugotavljala dejstva v čisto prav nevarnih okoliščinah zaradi bojov z gverilci.

Položaj Perzije

»Manchester Guardian« posveča pažnjo Perziji v zvezi z britanskim umikom iz Indije in prvi med drugim: »Tisti teden, ko je Indija praznovala svojo neodvisnost, je Sovjetska zveza obnovila svoje zahteve po petrolejskih koncesijah v severni Perziji. Na to morata biti pozorni Britanija in Amerika. Tudi v Indiji se je sovjetska zahteva sredi proslav pojavila kot duh sredi gostije, kajti nedotakljivost Perzije je bila več kot sto let glavna skrb Britanije in Rusije. Nihče ni resno mislil, da bi bilo perzijsko vprašanje že rešeno, toda naglica, s katero je Sovjetska zveza pritisnila na Perzijo takoj za tem, ko je Indija dobila nov položaj in ko so se prve britanske čete umaknile iz Indije, je morala povzročiti vznemirjenost med Azijci. Perzija je igrala zgodovinsko vlogo kot vmesna država med ruskim carstvom in britanskim imperijem. Za usodo takih držav se vedno zanima več držav. Tako je tudi s Perzijo. Umik Britanije iz Indije utegne bistveno spremeniti položaj Perzije. Dokler Indija sama ne bo mogla voditi take politike, kakršno je vodila Britanija v preteklosti, ne bo protiuteži proti sovjetskemu pritisku. Mogoče bo ta protipritisk povečalo ameriško zanimanje za petrolej na Srednjem Vzhodu. Toda to ni dovolj. Izkušnja je pokazala, da imajo sosede Sovjetske zveze najboljšo možnost za rešitev v tem, da se modernizirajo. Vzglede za to nam je dala Turčija, ki je postala močna in moderna. Druga možnost, ki jo ima Perzija, je ta, da se posluži organizacije Združenih narodov. Perzija je že zaprosila za posojilo pri svetovni banki. Naslednji korak, ki ga lahko upošteva, je, da pri Združenih narodih zaprosi za pomoč pri njihovi ekonomski in socialni organizaciji.

Zahodni tisk h govorom Marshalla in Višinskija

Po zemeljski obli

JUGOSLAVIJA

Ameriški tisk še nadalje hvali govor, ki ga je imel ameriški zunanji minister Marshall v glavni skupščini Združenih narodov. V prvih današnjih komentarjih k govoru sovjetskega delegata Andreja Višinskega navaja tisk, da je sovjetski govornik v bistvu ponavljal samo obtožbe, ki jim nihče več ne verjame, ni pa nudi nič konstruktivnega za razpravljanje v skupščini. Odmev časopisov na Marshallovo izjavo je v splošnem povoljen, zlasti glede ministrskega predloga za ukrepe, ki bi iz Združenih narodov napravili bolj učinkovito ustanovo. Glede izjave Višinskega pa piše tisk, da ni v njej stvarno nikakih predlogov, ki bi že ne bili proučeni in katere so razne ustanove ZN spoznale za nezadostne.

»New York Herald Tribune« piše med drugim: »Višinskijev predlog proti delovanju vojnih hujskačev z označbo Združenih držav, Grčije in Turčije je tako brezpomemben, da bi mogel zanj glasovati vsakdo. Ta predlog enostavno ničesar ne pove.«

»Zunanji minister Marshall je skušal povedati marsikaj. V svojem načrtu je Marshall skušal nuditi zahodnemu svetu primerne gospodarske organizacije, v svojem govoru v skupščini pa je skušal nuditi primerno politično organizacijo, ki bi mogla poslovati o najbolj kritičnih vprašanjih naših časov.«

Po Višinskem sporočeni sovjetski odgovor skuša v bistvu napraviti iz Evrope državo bede, obupa in zmede, ki ne bi imela druge izbire kot sprejeti diktaturo Kremlja. Sovjetska politika ne nudi ničesar, ne pove ničesar in nima nobenih idej razven spretnosti dialektičnega materializma. To je čisti nihilizem.

»New York Times« piše, da je Višinskijev napad na Marshallov načrt »klasičen primer obrnjene logike vlade, ki je odbila sodelovanje pri skupni obnovi in prepovedala sodelovanje državam vzhodne Evrope.«

Časopis ugotavlja: »Če sovjetska vlada stvarno veruje v Višinskijeve obtožbe, če je ruski narod prepričala propaganda marksistične doktrine, da so Združene države kapitalistično strašilo, ki se je zarotilo za uničenje socialistične demokracije, potem obstojata zares dva svetova, namreč svet stvarnosti in svet neresničnosti.«

Londonski diplomatski dopisnik L. P. S. komentira govor Višinskega v ZN tako: »Bilo bi nemogoče v kratkem času proučiti točko za točko Višinskijevo zasramovanje. Ena točka njegovega govora pa zahteva vseeno takojšen komentar.«

Višinski je obtožil Združene države uradno pred očmi celega sveta, da pripravljajo novo vojno, dostavil je, da bi v Sovjetski zvezi, če bi tam pisali take članke, kot jih pišejo in čitajo v Združenih državah, zlasti o fantastičnih odkritjih namenov Sovjetske zveze, zavrnili tako pisanje kot socialno nevarno dejanje.

To je presenetljiva izjava. Kaj je Moskva storila dosedaj? Ali niso stalne žalitve idej in idealov zahodnih demokracij priprave k vojni?

Pozivi zahodnih sil k umerjenosti v politični propagandi so bili popolnoma prezrti in so imeli vrh tega za posledico pojačanje take propagande.

Točno pred enim letom je dopisnik LPS komentiral pritrilni odgovor Stalina na vprašanje Reuterjevega dopisnika, če on verjame v možnost trajnega in prijateljskega sodelovanja med Sovjetsko zvezo in zahodnimi demokracijami, kljub obstoju ideoloških razlik. Diplomatski dopisnik LPS je pisal: »Nedvomno bi izvedbo stališča omogočila edinole opustitev take propagande, ki meri izključno na zasramovanje politike zahodnih sil in njihovih idej.«

Vseeno se je Stalin ta mesec o priliki 800 letnice Moskve spozabil tako daleč, da je dejal: »Za imperialiste je vojna dobra kupčija. Ne preseneča tedaj, da skušajo agenti imperializma na vse načine izzvati novo vojno.«

Mnogo pred drugo svetovno vojno so britanski poslušalci radijske postaje Moskva poslušali stalne napade proti Veliki Britaniji. Zdaj so napadi v glavnem naperjeni proti demokraciji onstran oceana, toda strategija ostaja ista. Nedvomno je zdaj trenutek, v katerem so si države sveta edine v odkritem in častnem poskusu reševanja nujnih povojnih problemov; za doseg pomirjenja duhov pa je potrebna bolj umirjena govorica, kot je bila Višinskijeva.

Znani angleški list »Manchester Guardian« razpravlja v daljšem članku o poročanju sovjetskega tiska o raznih govorih na sedanjem zasedanju glavne skupščine Združenih narodov. Za primer navaja Marshallov govor, o katerem sovjetski tisk ni ti od daleč objektivno ne poroča, marveč ga posreduje sovjetski javnosti le v obliki nepopolnega izvlečka, pomešanega z komentarji.

Londonski sindikalni odbor je poslal sindikalnemu odboru v Beogradu spominsko pismo v spomin na veliko škodo, ki jo je utrpel Beograd med drugo svetovno vojno in v spomin na obnovo po vojni. To je izročil včeraj v Beogradu član londonske sindikalne zveze in obenem izročil beograjskim delavcem pozdrave londonskih delavcev.

V Beograd je prispelo poljsko odposlanstvo pod vodstvom poslanika g. Wendea. Poljsko odposlanstvo bo vodilo z jugoslovanskimi oblastmi pogajanja glede izmenjave blaga med obema državama.

V ponedeljek se je pričela v Beogradu razprava proti zastopniku tržaškega škofa, monsijnorju dr. Ukmarju in drugim soudeležencem dogodka v Lanišću v Istri.

Na nekem zborovanju starih partizanskih borcev v Beogradu je govoril tudi maršal Tito, ki je med drugim rekel, da mora narod graditi novo Jugoslavijo tako, kot bi delali za mir, ki naj traja 500 let, da pa se mora obenem pripravljati na vojno, kot da bi hotela že jutri izbruhniti. V istem govoru je tudi ostro napadel Trumanovo doktrino.

BOLGARIJA

V članku z naslovom »Umor v Bolgariji« razpravlja ugledni angleški list »Times« o izvršitvi smrtnih obsodbe nad Petkovim. Članek pričinja z navajanjem bolgarske mirovne pogodbe, ki pravi: »Bolgarija bo storila vse potrebno, da bo vsem ljudem v Bolgariji zagotovila uživanje človeških pravic ter osnovnih svoboščin, vključno svobodo tiska, vere, izražanje političnega mnenja ter javnih zborovanj.« Komaj se je posušilo črnilo na ratifikacijski listini in že je Bolgarija kršila drugi člen mirovne pogodbe. Petkov, ki je sedaj umrl kot izdajalec na vislicah, je igral najčastnejšo vlogo v bolgarskem odporiškem gibanju, med katerega ustanovitelji je bil ter je prej in pozneje branil koristi kmetov proti samovoljnim vladam. Z ozirom na dejstvo, da je Bolgarija zasedena po močnih sovjetskih četah, je smešna obtožba, češ, da je pripravljaval Petkov vojaški udar. Njegova resnična krivda je bila, da je po brezuspešnem poizkusu sodelovanja s komunisti prešel v javno opozicijo. V bolgarski zgodovini so bili politični zločini kaj pogosti. Umor Petkova je izreden, ker so se v ta namen poslužili vsega državnega političnega in pravnega aparata.

ŠPANIJA

Španija je izstopila iz mednarodne komisije za študij kazni in sistema zaporov. To obvestilo je sporočil predsedniku komisije Združenih narodov Čehoslovaku dr. Krausu predsednik te mednarodne komisije Sanford Bates. Španijo so pripravili do tega, da je izstopila, da bi tako bilo kazenski komisiji omogočeno sodelovanje s socialno komisijo Združenih narodov. Kakor je znano, ne smejo ustanove Združenih narodov sodelovati s Francovo Španijo.

VELIKA BRITANIJA

V zadnjih tednih je bilo več ugibanj, da namerava predsednik Attlee nekoliko spremeniti svojo vlado. Govorilo se je celo, da je v vprašanju položaj Attleeja samega kot ministrskega predsednika. Po poročilih političnih dopisnikov pričakujejo, da bodo pred novim parlamentarnim zasedanjem prvi teden v oktobru nastale nekatere spremembe. Ni verjetno, da bi te spremembe prizadele vodilne člane vlade, razen v kolikor bi morda zamenjali položaje. Če upoštevamo sedanje ukrepe za preusmeritev britanskega gospodarstva, potem ne bo presenetljivo, če misli ministrski predsednik, da je prišel čas, da pregleda svoje moštvo in ga ojači, kjer je mogoče.

Ministrski predsednik Attlee je 29. IX. objavil prvo spremembo v vladi. Sir Stafford Cripps je bil imenovan za ministra za gospodarske zadeve. Poverjena mu je bila odgovornost za ureditev britanske gospodarske politike.

»Voditelji sovjetskega tiska očividno hočejo že v naprej doseči, da bi bil njegov govor obsojen. Govor Višinskega pa so prinesli sovjetski časopisi dobesedno, poleg tega pa so ga objavili preko radia in oddajali v enako kričečem sorazmerju z Marshallovim govorom v tujih jezikih. Isto velja za druge govornike na glavni skupščini. Le podporniki Sovjetske zveze so deležni tega, kar bi lahko imenovali pošteno poročanje. To je točno takšen način poročanja, kakor so se ga posluževali nacisti, ki so drugim narodom očitali propagando, med tem ko je bilo propagandno le njihovo pisanje. Gospod Višinski je dober njihov učenc.«

Ruski poslanik v Veliki Britaniji, Zarubin, je prispel 30. IX. iz Nemčije v Anglijo in pristal na londonskem letališču. Uradniki ruskega poslanništva so ga sprejeli. Potom tolmača je Zarubin izjavil, da je bil njegov obisk v Rusiji čisto osebnega značaja.

ITALIJA

Govor vodje zmernih socialistov, Saragata, ki se je zavzel za zmerno levičarsko vlado, je izzval pri drugih opozicijskih strankah protičinik. Republikanska stranka se je sestala včeraj ponoči, da bi odločala o tem, ali naj se priključi vladi, ki jo predlaga Saragat, ali naj še nadalje sledi Nennijevemu socializmu in komunistom.

Kljub temu razkolu v protivladni fronti, ostane kritični položaj Italije neizpremenjen. Italijanska tekstilna industrija stoji tik pred popolnim zastojem, ker so strokovni delavci sklenili, da bodo nadaljevali s stavko. Komunisti so izjavili, da bodo še v nadalje zaplenili neobdelano zemljo in da bodo v slučaju, da bi se policija zoperstavila njihovim nameram, izzvali splošno stavko.

PERZIJA

Pri včerajšnjemu zasedanju perzijskega parlamenta so govorniki opozicije tako ostro napadli ministrskega predsednika Ghavana es Sultaneha in člane njegove vlade, da so zapustili sejno dvorano zgornje zbornice. Opozicija je obsojala politiko s petrolejem, ki jo je Ghavan začel in ki je privedla do rusko-iranske pogodbe, ki naj bi jo zgornja zbornica podpisala. Ministrskega predsednika so obtožili veleizdajstva in mu očitali, da ni bil upravičen skleniti te pogodbe.

Vladi sovražni tisk, kot n. pr. jutranji list »Ateš«, ki so ga pred kratkim prepovedali in izhaja sedaj pod novim imenom »Teheran Amruz«, je celo zahteval aretiranje ministrskega predsednika in pozval zgornjo zbornico, da naj odkloni ratifikacijo petrolejske pogodbe ter pokaže napram Ghavanu nezaupanje. Če bo zakonit predlog enkrat odklonjen, tedaj se lahko povzamejo ponovna pogajanja z Rusijo in sicer na pravični in zdravi podlagi. Končno poroča list, da prispe dnevno 1500 beguncev iz Azerbejdžana v Teheran.

EGIPT

Kakor poroča britanski radio, so iz Kaira objavili včeraj nadaljnih 140 slučajev kolere. V soboto zvečer je bilo javljenih 109 slučajev. Od izbruha epidemije je 81 oseb podleglo boleznim. Iz Velike Britanije so po najhitrejši poti z letalom dobavili serum, ki bo zadostoval za cepitev pol milijona ljudi. Prvo letalo je prispelo že včeraj. Letala iz Amerike, ki bodo tudi prinesla serum, pričakujejo nocoj v Kairu.

FINSKA

Kljub temu, da je vlada dovolila zvišanje cen, se še ni povrnil mir na Finskem. Čeprav so plače zvišali za 12 odstotkov, s čemer so se strinjali tudi sindikati, se uradni stavke še vedno nadaljujejo. Komunistični list »Vapaa Sana« je ocenil število stavkajočih pred zvišanjem plač na 20.000. Konservativni list »Uusi Guomi« pa poroča, da še vedno stavka okrog 20.000 delavcev. Na severovzhodu dežele, v Rovaniemi, je 1500 delavcev zapustilo delo in zahtevalo prvotno zahtevano zvišanje plač in sicer za 30 odstotkov. Stavka pristaniških delavcev v Helsinkih in Aabo, kateri so se pridružili tudi pristaniški delavci iz Kotke, največjega finskega izvoznega pristanišča, še traja.

SOVJETSKA ZVEZA

Petinsosedesetletnje obstoja leningrajskega državnega glasbenega konservatorija Rimski Korsakov, ki bo v teh dneh, se bodo udeležili sloviti sovjetski glasbeniki. Konservatorij Rimski Korsakov je bil prva višja glasbena šola v Rusiji. Ustanovil jo je slavni ruski pianist in skladatelj Arthur Rubinstein, ki je bil tudi dolga leta ravnatelj tega zavoda. Tudi Peter Čajkovski se je šolal na tem zavodu. Pod sovjetsko oblastjo je dobil ta konservatorij Leninovo odlikovanje. Poleg moskovskega konservatorija je konservatorij Rimski Korsakov danes glavno središče sovjetske glasbene kulture.

KITAJSKA

Kitajski ministrski predsednik general Čang Čung je izjavil pred zastopnikom tiska, da bo Kitajska vstrajala pri zahtevi, naj se Sovjetska zveza udeleži mirovne konference z Japonsko. Če se Sovjetska zveza te konference ne bi udeležila, bi bilo s tem ogroženo ravnovesje na Daljnem vzhodu. Glede vodilnih načel kitajske zunanje politike je ministrski predsednik izjavil, da Kitajski ni potreba, da bi se naslonila na kako drugo veselilo.

MADZARSKA

Uradno poročajo, da je ministrski predsednik Ludwig Dinnyes vodil razgovore z voditelji opozicije, da bi pred pričetkom delovanja parlamenta poizvedel za njihove namene in želje.

Pred ljudskim sodiščem v Budimpešti se je pričela sodna razprava proti bivšemu poveljniku druge madžarske armade, generalu Janiju, ki se je boril pri Voronešu na nemški strani. Generala obtožujejo, da ni izdal pravočasno povelja za umik čet, s čimer je povzročil smrt ali ujetništvo nad 200.000 madžarskih vojakov. Nadalje pravi obtožnica, da je bilo za časa njegovega poveljevanja izvršenih več zločinov nad sovjetskim prebivalstvom.

GRČIJA

V Grčiji so vpoklicali v armado vse mladeniče v starosti 22 let. Stanje moštva se s tem zviša za 20.000. Grški ministrski predsednik in vodja ameriške pomožne misije sta se pričela pogajati o dovoljenju za nadaljno pojačanje grške armade. 20 ameriških odposlancev se je v četrtek zbralo v Atenah, da proučijo odnošaje v državi in razdelitev ameriških dobav.

„Times“ o ameriški pomoči

Angleški dnevnik »Times« piše o ameriškem odmevu na poročilo gospodarske konference šestnajstih držav v Parizu. Najprej govori o Trumanovi izjavi, da mora Amerika varčevati za potrošnjo in tako čim več hrane omogočiti za izvoz v Evropo, omenil pa je, da bi nujnostno pomoč mogli izvesti brez sklicanja posebnega zasedanja kongresa.

List pravi, da je ameriški odmev ne-prijateljski, pač pa previden in da bi kongres obdelal te predloge kakor s fino zobno ščetko. Tako si v Združenih državah držita ravnotežje človeški nagib in čut za svetovno odgovornost ter oziri na domačo politiko in politično taktiko. Višinskijevi govori pritegajo ameriško javnost na eno stran, bremena, ki jih nalaga pomoč tujim državam, pa jo privlačujejo na drugo stran. Pariška cenitev 22 in pol milijard dolarjev za bodoča štiri leta je pretresla previdne Američane in republikanski kongres, ki je bil izvoljen na podlagi obljub, da bo strogo omejil vladne izdatke ter bistveno zmanjšal davke, je v zelo mučnem položaju. Na ta položaj že tudi mečejo senco volitve, ki bodo leta 1948.

V Ameriki pripisujejo inflacijski porast živilskih cen zunanji pomoči. Vendar pa to v celoti ne drži, kajti živilske cene so porastle enostavno zato, ker je v Ameriki zaposlenih nad 60 milijonov ljudi, katerih plače od konca vojne sem stalno naraščajo in povzročajo draginjo. Senator Taft, ki je pred nedavnim v svojem govoru razpravljal o porastu cen, je rekel, da je treba znižati izvoz. Če bi torej sklicali posebno zasedanje kongresa, bi nastala nevarnost, da bi razpravljali o domačih težavah in odložili odločitev o pomoči za Evropo. Truman upa, da bo mogoče dobiti brez posebnega zasedanja kongresa, denar, ki je potreben, da Evropa ne bo zmrzovala in stradala. Če pa tega denarja ne bo mogoče najti, je dodal, bo sklicano posebno zasedanje.

Največje kritike proti pariškemu načrtu prihajajo iz izolacionističnih ter ultranacionalističnih virov, ki so proti temu, da bi Amerika sodelovala v svetovnih zadevah. Bila bi velika nesreča, če Združene države ne bi spoznale nujnosti evropskih potreb pa tudi nekateri prijatelji Evrope nekoliko kritizirajo pariško poročilo in poudarjajo, da v Ameriki dvomijo o sposobnosti evropskih tehnikov, da bi mogli organizirati skrito (latentno) produktivnost svojih držav. Na tej strani Atlantika torej nastaja potreba, da Evropa pojasni, da ni celina, ki bi bila trajno navezana na novi svet, marveč je domovina 400 milijonov človeških bitij, ki so sposobna obvladati industrijsko in kmetijsko gospodarstvo. Treba je pokazati, da je zahodna Evropa torišče za dobre investicije in da ni kaka razbitina, ki bi jo bilo treba rešiti ali politična najemnica, ki bi jo bilo treba upokojiti.

Drobne novice

Zastopniki kmečke stranke številnih evropskih dežel so bili navzoči včeraj pri spominski sveti maši za Nikola Petkova, ki se je vršila včeraj v Londonu v srbska pravoslavni cerkvi. Med navzočimi so bili člani kmečke stranke iz Bolgarije, Jugoslavije, Rumunije, Poljske in Češkoslovaške.

Okrog 1000 Ukrajincev se je v narodnih nošah udeležilo prve ukrajinske katoliške svete maše, ki je bila v neki ukrajinski cerkvi. Ukrajinska katoliška cerkev je bila marca meseca, leta 1936 v Rusiji prepovedana.

IZ ŽIVLJENJA SLOVENSkih RIBIČEV.

Človek in morje

Slovenec, tvoja zemlja je zdrava, za pridne nje lega najprava: polje, vinograd, gora, morje, ruda, kupčije tebe rede...

Tako je zapel eden prvih slovenskih pesnikov, Valentin Vodnik.

Tudi morje daje slovenskemu človeku vsakdanji kruh. In to že iz davnih dni. Slovenci so že zgodaj, okrog l. 600 po Kr., prišli do morja. Najprej so ga, sodijo zgodovinarji, dosegli doli s Sežane preko Lonjera pod Škednjem pri Trstu, t. j. na vzhodni meji tržaškega mestnega ozemlja, ki je ob prihodu Slovencev bilo pod oblastjo vzhodnorimskega cesarja, na zapadni strani tržaškega mestnega gospodstva pa so Slovenci udarili do morja pri Devinu. Čez dobrega pol stoletja so bili že znotraj na tržaškem mestnem ozemlju in tudi v mestu samem, v katerem je takrat živelo komaj nekaj tisoč duš okrog sedanjega Sv. Justa in gradu. Dotok Slovencev v mesto je hitro rasel in Slovenci so v mestu kmalu postali povprečni meščani in hišni posestniki, zlasti gostilne so kmalu bile v njih rokah; dalje so se nekateri povzdignili celo med višje plemiče ali patricije. Slovenci so v mestu kmalu bili tako številni in ugledni, da so celo ulice in obrambni zidovi dobili slovenske nazive, tako n. pr. se je eden obrambnih stolpov imenoval »torre« (stolp) »glasenja«, ker se iz njega »glasili«, t. j. zvonili in oznanjali. Tudi mestna ura s svojim zvonom, na kate-rega udarjata dva moža in spodaj pod njima s kosilom čakata dve ženi, po svojem nazivu »Michezze-Jachezze, Tinzza-Marianzza«, zgovorno priča, da je v mestu moralo biti kaj mnogo slovenskih Mihcev in Jakcev, Tinc in Marijanc. Se celo staro mestno pristanišče, ki je spocetka imelo le ozek vhod in so ga ponoči z verigami zapirali, je dobilo slovensko končnico: protizza = pristanišče. Med Tržačankami so bile tudi zelo priljubljena imena Majda in Vida. Morda je znana narodna pesem o lepi Vidi, ki je pri morju stala in šla za zamorcem, prav v Trstu doma.

Umljivo, da so primorski Slovenci, podjetni kakor so, kmalu bili gospodarji tudi na morju. Dasi je Trst imel svoje lastne mestne soline, so kmalu zaslovele tudi soline v Zavržah in pa pod Škednjem, za katere vemo, da so bile slovenskih lastnikov. Odtog so Slovenci zalagali s soljo mesto in zasedje, odtod so razni notranjski »Martini Krpani« s svojimi kobilami tvorili sol po kranjski deželi in še naprej.

Tudi ribištva so se Slovenci, ki so bili na mestnem ozemlju in tudi v okolici kmalu na glasu kot dobri vinogradniki, hitro oprijeli in po vzorcih latinskih Tržačanov ter brodarjev tam od Gradeža zgradili svoje »barčice na morju« ter lastna ribiška pristanišča. Ta so ohranjena še do današnjih dni. Nekoč je vsa obala od Kopra do Gradeža, izvzemši tržaško pristanišče Sv. An-

dreja, bila docela slovenska. Še danes se Slovenci kljub tolikeri pomorski tekmi in nadvladi že s strani Benečanov in novejši čas Italijanov niti južno pod Trstom niso dali odriniti od morja. V Miljah in Zavržah in pod Škednjem, dasi so tukaj nastale velike tovarne, Slovenci še vedno mejijo na morje in slovenski čolni plavajo tudi po miljskem zalivu. Severno od Trsta pa takoj pri Barkovljah začne spet izključno slovenska obala, ki mimo kontoveljskega portiča, grljanskega pristanišča pod Miramarom, svetokriške luke, sešljanskega pristanišča, Križani, Nabrežinci, Sešljanci in Devinci slovenskemu narodu čuvali kot punčico očesa. To je slovensko morje in skupaj s Trstom slovensko okno v širni svet. Strme, danes mestoma kar gole čeri, nad katerimi domujejo slovenske vasi, spodaj pod njimi pa se zdaj v soncu, zdaj v mrzli kraški burji svetlikajo v pobočje vsekane, skrbno negovane vinske ograde, so poleg odločnosti obmorskih Slovencev bile najboljše obramba slovenskega sveta in slovenskega morja.

Od Barkovelj do Devina so doma sloviti slovenski ribiči. Do nedavnega se je kakih

140 družin bavilo izključno z ribištvom. Največje pristanišče imajo Križani. Sveti Križ je kar nekaka prestolnica slovenskih ribičev. Na praznik sv. Petra, ki je svetnik ribičev, je pri Sv. Križu slovesno cerkveno opravilo, ta dan je praznik slovenskih ribičev.

Diven je pogled na slovensko morje, bodisi če se ob njem pelješ po cesti ali višje gori z vlakom ali če ga motriš dol iz slovenskih vasi in vinogradov. Pravijo, da je to najslavnejši razgled po morju v vsej Evropi. Skorajda vsak čas opaziš kaj ribiških ladjic. Toda življenje slovenskih ribičev ni lahko. Ribolov je težko prisluzeni kruh. Treba je žrtvovati marsikatero noč, pa ne samo v toplem, prijetnem poletju, marveč tudi v hladni jeseni in mrzli zimi.

Ribolov traja skoraj nepretrgoma vse leto. Prve zimske ribe so ploščate pasere. Lovijo jih večinoma v adventu, ko brije mrzla burja. Pasera je zelo imenitna riba. Na sveti večer mora biti na ribičevi mizi, sicer za ribiča ni pravega božičnega razpoloženja. Kajpak pridejo takrat na mizo še razne druge imenitne ribe, vredne družbe z znanimi primorskimi »fanclici«. Na sveti večer so namreč na Primorskem tudi »fanclici« nekaka obredna jed. Nekoč so jih, n. pr. na Opčinah, otroci dobili toliko, ko-

likorkrat je kdo v adventu bil pri zornicah. Seveda so morale matere v številnih družinah napeči kar celo brenjo »fanclejev«.

Skoraj istočasno s paserami ali malo pozneje, od srede decembra pa do srede januarja, lovijo naši primorski ribiči velike ploščate »rombe«. Za te ribe, ki tehtajo od 1 do 15 kg, vržejo mreže kar za več dni v morje. Ko se jim zdi, da se je kaj ulovilo, gredo mreže izveč.

Od polovice januarja do polovice marca ni posebnega ribjega lova. Ta čas ob lepem vremenu lovijo kvečjemu s trnkom majhne, dokaj okusne »guže«. Dober ribič jih nalovi tudi 10—15 dnevno.

Meseca marca se začne spet obilnejši ribji lov, in sicer raznih »karamalov« ter nato v aprilu vsevrstnih »sip« in »škom-brov«. Včasih se med tem časom prikažejo tudi sardelam podobni »šaraki«.

Najvažnejši in najizdatnejši ribji lov ob slovenski obali je pa lov sardel. Začne se koncem aprila in traja do konca junija. V juliju preneha, pa se spet obnovi v drugi polovici avgusta in traja ob ugodnem vremenu tudi do polovice novembra. Ta lov je večkrat prav srečen. En sam ribiški čoln, danes motorni čoln, včasih v eni noči zajame 30—40 tisoč sardel. To je zjutraj dela! Brž jih preberejo in nekaj takoj odpeljejo na ribji trg, nekaj poberejo ženske v košare in ajdi z njimi v mesto ali na Kras, nekaj jih tudi osolijo in spravijo za zimo. Veliko pa jih tudi oddajo v Izolo v tovarno, kjer jih konservirajo. V juniju in oktobru se sardelam pridružijo tudi nekoliko večji zelo okusni sardoni.

Lovijo navadno ponoči. V temnih nočeh imajo ribiči na ladjah prav žarke karbidne luči. Nekatere ribe zelo ljubijo svetlobo in hite k ladjam k luči. Tu jih ribiči urno zajemajo. Kajpak pri tem zelo trpijo ribičem oči. Marsikomu kmalu opešajo. Na splošno pa slovenski ribiči prav zaradi karbidne luči, ki so jo uvedli laški ribiči, zelo tožijo, ker so prepričani, da zaradi »luči« ni več toliko rib.

Življenje ribičev na morju je zanimivo, toda tudi zelo naporno. Njim je morje to, kar nam kopno. Obrežno morje imajo razdeljeno v razne okraje z istimi nazivi, kakor jih ima kopno. Prav dobro vedo, n. pr. so še pri »Sv. Križu«, zdaj v »Kontovelju«, kdaj v »Nabrežini«, »Sešljanu«, »Devinu« in v njih posameznih okoliših, kot v »Borjanu«, »Virus«, »Čavsa«, »Šovniku«, »Randeli«, »Dragi«, itd. Kajpak morajo ribiči dobro poznati morski teren, to je morske potoke in reke, ki jim mreže takoj raztržejo, morska brezna z vrtinčji in tudi morske »gore«, preko katerih ni lahko. Ribiči se dobro zavedajo, da je v morju grob že izkopan. Budno so tudi naši ribiči na straži, da v njihovo morje ne zaidejo tuji, zlasti oni tam od Gradeža. Je takoj spor in pretep. Nič čudnega, saj je morje Slovencev kruh in nihče si kruha ne dovoli vzeti.

Dasi je ribarjenje le opravilo moških, pa morajo velikokrat tudi žene in dekleta poprijeti za vrvi in mreže, zlasti ob večjih lovih, kot je lov na tone. Lov za tone ali »tonino« je vsekakor najbolj zanimiv in tudi najbogatejši lov slovenskih ribičev. Koncem avgusta, v septembru in tudi v oktobru naši ribiči prav željno pričakujejo, kda se bodo prikazali toni.

Tako je torej življenje naših ribičev, ki čuvajo slovensko okno v svet.

Iz mednarodnega slovarja

Stalno sodišče mednarodnega prava je bilo osnovano na podlagi mednarodnega sporazuma v Ženevi decembra 1920. Člani tega sodišča, ki je imelo sedež v Haag-u (Holandska), so bile dejanske vse države. Obstojele je iz 15 sodnikov, od katerih jih je moralo biti najmanj devet navzočih pri vsakem zaslišanju. Sodnike sta izvolila Svet in Glavni odbor Društva narodov in morali so imeti pravno izobrazbo za najvišje sodnijske položaje v svoji lastni deželi ali pa so morali biti pravni svetovalci s priznanim položajem v mednarodnem pravu. Izmed sodnikov nista smela biti dva iste narodnosti. Stranke pred tem sodiščem so bile lahko samo države (neglede na to, ali so članice Društva narodov) in ne posamezne osebe. Sodišče je moralo sprejeti in obravnavati vsak predložen slučaj. Državam je bilo pred razpravo dano na prosto, ali se bodo podvrgele sodnemu izreku. V slučaju razprave med dvema državama, ki sta se obvezali, da bosta sprejeli sodni izrek, sta morali sprejeti odločitev sodišča v vseh vprašanih mednarodnega prava, vključno s tolmačenjem kake pogodbe. Ako je ena od obeh držav prekršila obveznosti, naložene ji od sodišča, je morala plačati kazensko globo.

Statut novega Mednarodnega sodišča, osnovanega na podlagi listine v San Francisku kot glavni člen Organizacije združe-

nih narodov, je v mnogih točkah prevzel naredbe in oblikovanja statuta Stalnega sodišča mednarodnega prava, ki je bil odsek Društva narodov. Tudi novi statut je razdeljen na tri poglavja: organizacija sodišča, pristojnost sodišča in postopek. Sedež sodišča ostane v Haag-u, vendar pa lahko zaseda tudi povsod drugje, če to zahtevajo okoliščine.

Jaltska konferenca se je vršila v Jalti na Krimu (Sovjetska zveza) februarja 1945. Udeležili so se je predsednik Roosevelt, W. Churchill in maršal Stalin. Najvažnejše točke, glede katerih so se na konferenci sporazumeli, so bile sledeče: Velika Britanija, Združene države, Sovjetska zveza in Francija bodo po zlomu Nemčije zasedle Nemčijo v posameznih zasedbenih pasovih, medzavezniška komisija v Berlinu pa bo gledala na to, da se bo upravna politika med temi pasovi skladala. Nadalje so se med drugim zedinili, da bodo Sovjetsko zvezo zastopali pri Organizaciji Združenih narodov trije zastopniki, na podlagi dejstva, da Sovjetska zveza ni ena sama država kakor Združene države, temveč skupina ozko povezanih držav. Prvotno je Sovjetska zveza zahtevala za vsako svojih 16 sestavnih republik posameznega zastopnika pri OZN.

(Nadaljevanje na 8 strani)

Iz našega slavstva

28.

4.

SLOVENSKA MODERNA
1899 — 1920.

V novejši dobi se je pokazala kot izrazita samostojno usmerjena skupina naše literature takoimenovana »štiriperesna deteljica«: Cankar, Župančič, Kette in Murn, ki je zrasla iz dijaškega društva »Zadruga« in je napravila svoje prve korake v »Angelčku« in »Vrtcu«, nato pa v »Ljubljanskem Zvonu«.

»Moderna« ni izraz slovenskih kulturnih razmer. Njene ideje so pridobitve ostalih kulturnih narodov, ki so dobile na Slovenskem vsled posebnih političnih in kulturnih razmer svojestveno sliko. Moderna se je rodila iz borbenosti mlajših proti starejšim. Nekateri mlajši so si v začetku izbirali sicer naturalizem za svoje geslo, a njihova lirčna narava in vpliv francoske dekadence sta okrenila njihovo ustvarjanje v poezijo. Ko se je živahna borbenost prvih let izgubila, so pridobitve moderne prešle v slovstveno delovanje sledeče dobe, dvajsetletja 1900 do 1920. V njej je ustvaril Cankar najpomembnejša dela in rasel Župančič. Oba sta visoko prekašala ostale književnike. V leposlovju teh se prepletajo struje iz prejšnjega stoletja. V »Dom in svet« se tja v svetovno vojno nadaljuje realistična smer z idealističnimi primesmi. Naturalizem živi v različni moči pri pisateljih »Slovana« in »Ljubljanskega Zvona«, navadno omiljen z realističnim ali celo idealističnim slogom.

Mnogovrstnost pojavov, ki se javljajo v novi struji, najbolj vidimo pri Ivanu Cankarju. Ivan Cankar se je rodil leta 1876 na Vrhniki. Podedoval je očetovo slabost volje in živo domišljijo. Dvanajstletni je prispel na ljubljansko realko, kjer se je z veliko vnetostjo študiral slovenščine. Pri maturi je prvokrat padel in je moral leta 1896 še enkrat k izpitu. Po maturi je šel

na Dunaj študirat tehniko, vendar se študija ni resno lotil. Preživljal se je s pisateljevanjem, nekaj časa pa tudi s časnikarstvom. Pri volitvah 1907. leta je kandidiral na socialno-demokratski listi, a ni bil izvoljen. Zaradi nerednega življenja je pričel hirati. Prijatelji so ga pregovorili, da se je preselil v Ljubljano, kjer je več let stanoval na Gornjem Rožniku. Dobro leto po preselitvi v mesto je umrl na pljučnici (1918. leta).

Cankarjevo začetno delo je posnemanje Aškerčevega dela. »Ljubljanski Zvon« je že leta 1893 objavil prvo pesem »Kacijanar«. Pripovedne pesmi in satirične sestavke je objavljaval še naslednji dve leti. Vsa ta dela so nastala v tajnem dijaškem društvu Zadruga. V tem društvu so dijaki čitali svoja dela in jih skupno ocenjevali ter popravljali. Med vsemi je bil samozavestni Cankar najmočnejši kritik. Ko je prišel Cankar na Dunaj, se je pridružil struji bojevitih naturalistov. V tem času je nastala njegova pesniška zbirka »Erotika«. Izšla je leta 1899, a jo je ljubljanski škof Jeglič kupil ter uničil, da ne bo pohujševala mladine. Goli naturalizem se je Cankarju upiral. Svojo književno šolo je izpopolnjeval s spoznavanjem ruskih pisateljev Gogolja, Tolstoja, Dostojevskega in Gorkega.

V njegovi prvi učni dobi, ki sega nekako do leta 1900, se je Cankar pripravljaval tudi že na dramsko ustvarjanje. O tem pričča prva objavljena drama »Jakob Ruda«. V začetku druge dobe sta nastali dramati »Za narodov blagor« in »Kralj na Betajnovi«. Iz te dobe izvira tudi satirični roman iz življenja umetnikov »Tujci«. Potem so se knjige kar vrstile. Izdal je: »Knjiga za lahkomišelnost ljudi«, »Življenje in smrt Petra Novljana«, »Gospa Judit« in »V mesečini«.

Snov za knjigo »Na klancu« je vzel iz svojih mladostnih doživetij, predvsem pa ga je pri pisanju vodila misel na mater — mučenico. V romanu »Križ na gori« je pokazal znamenje odrešenja vsem, ki se vzpenjajo iz mračnih globeli trpljenja. Najbolj znana dela Ivana Cankarja so še: »Hiša Marije Pomočnice«, »Martin Kačur«, »Kranova kobila«, »Kurent«, »Bela krizantema«. Simbol vsega, kar je naš narod, pa tudi sam hudega pretrpel, je izlil v svetovnoznanega »Hlapca Jerneja«.

Svetovna vojna je prinesla Cankarju mnogo gorja. Iz te dobe izvira tudi delo »Podobe iz sanj«.

Življenje Ivana Cankarja je življenje bornega slovenskega človeka, ki mu usoda ni prihranila nobenega razočaranja. Kot dijak in visokošolec se je sprijaznil z du-najsko bedo, kot pisatelj se je kregal za honorarje, kot človek je moral izpiti kupo trpljenja do dna.

Kot pisatelj je drzno posegel v življenje. Njegove prve knjige, porojene v vzušju dunajskih let, so vzbudile med Slovenci vihar ogorčenja. Mladi Cankar se je lotil vprašanj, katerim so kos le največji močje. Veličina Cankarja v človeku je, da se je s svojim tenkočutnim čustvenim značajem preboril vseskozi do najčistejše ljubezni in je še v zadnji uri klečal in trpljenju svetega idealizma.

V svojih knjigah je Cankar zagovornik revnih in trepeh. Odvratno mu je puhlo rodoljubarstvo, bahava sebičnosti, trda brezsrčnost, podla hinavščina. Trpeče žene, delavci in hlapci, pošteni vagabundi, nedolžni otroci, prezirani umetniki so junaki njegovih povesti. Na njihovi strani se bori proti krivici, o njih zasanja o lepši bodočnosti, ko bodo veljale vera, ljubezen in pravica za ves svet in vse ljudi. Najmehkeje in najlepše govori Cankar o materi in domovini. Njima posveča najizbranejšje besede. Gleda ju v nadlogah in ponižanju, v bridkosti in oskrunjeni lepoti.

Ko je pisal o Cankarju, je zapisal Ivan Pregelj: »Mnogo je zmot v njegovih nazorih o življenju, marsikaj ni pravno dobro v njegovih knjigah, njegova sodba je često enostranska in krivična. Pa vse je verna slika tega, kar je mislil in še vernejša tega, kar je čutil in pretrpel.«

Cankarjev genij je prenovil našo pripovedno umetnost. Njegova lirčna narava je našla najboljši izraz v noveli in črtici. V obeh je naš največji mojster. Dasi ga je začel ceniti šele rod za njim, ni ostal brez njegovega vpliva skoro noben sodobnik. Vsebinsko je prepojil naše leposlovje s psihološko analizo, v ruševci se realizem je dahnal tvorno domišljijo in nežna čustva. Pokazal je Slovence satiro, ki ni surova, pokazal jo je v vseh odtenkih, navadno prekvašeno z lastno krvjo in solzami.

(Dalje prihodnjik)

Pisana poljana

Vrtnice

Podobe iz slikarjevega življenja

DVOJE SRC

Nad svetlimi in temnimi lisami mestnih streh je ležal s soncem prepojen oblak dima in prahu. Rahlo brnenje je valovilo kakor tiha, otožna pesem preko polj in se zglobljalo v jesenskih gozdovih. V bukovju so se kriče spreletavale pisane žolne. Čez zapuščeno rjavino njiv se je zapeljala črna jata vran. Krakajoč so se zapodile med drevje, se neumno prerekale za prostore in končno utihnile. Rdečerumeni sneg suhega listja se je šelesteče spuščal z vej, se vrtinčil in ječe legal v osmojeno gozdno travo.

Uro dolgo že je gazil naš znanec šumeče listje. Vsevprek je preromal hrib in ni našel koticke, kjer bi se skrtil pred očmi sprehajalcev. Iskal je samote. Pesem umirajočega gozda je sozvenela v njem v počasnem ritmu Chopinove žalne koračnice, katere melodijo je tiho pel. V notranjem žepu sukničja je imel zganjen zvezek in svinčnik. Nihče, tudi domači niso smeli vedeti, kam hodi. Večkrat se je ustavil in se z išočimi očmi zagledal predse. Potem pa je nemirno zganil z glavo, da so se mu svetli lasje usuli na oči in jih je s počasno, polzečo kretnjo zopet pogladil nazaj ter odšel dalje.

Pred njim se je odprla sončna poseka, ki se je strmo spuščala in v globeli prehajala v skoraj črnozeleno smrečje. Dvignil je zaslanjani pogled in srce mu je udarilo hitreje. Roke so mu zadrhtele. Široko razprte oči so se potopile v modrikasto daljavo, kjer so se v nejasnih obrisih zlivale gore z nebom.

Spustil se je v belorumeno travo. Kakor tat pred krajo se je ozrl okrog, nato pa potegnul iz žepa zvezek in svinčnik. Prišel je risati. Spočetka neodločno, pozneje pa z vedno gotovjimi potezami. Gore so bile kakor mehka vez med nebom in zemljo. V njih podnožju se je vijoličasto končevala ravnina, polna zapuščenih polj, zaviti in ravnih cest ter sem in tja posejanih vasic. Prav pred njim je okviril podoben pritičen borovec. Risal je s pol zaprtimi očmi. Dihal je počasi in težko.

Končal je. Glavo je naslonil na roke, prekrižane na kolenih, in opazoval med nogami na tleh razgrnjeno risbo. Poteze na obrazu so se razlezele v zaničljiv in trpek nasmeh. Nič je bila slika v primeri z resničnostjo. Nekaj mrtvih črt in nič drugega. Nenadoma ga je zajela divja bolečina nemoči, da je zajela. Zgrabil je porisani kos papirja, ga sunkoma izrgal iz zvezka in ga zmečkanega vrgel daleč od sebe. Vlegel se je na trebuh z rokami pod glavo in tako, počasno in globoko sopeč, obležal.

Nesteto nejasnih čustev ga je prevzemalo, pa ni mogel zagrabiti niti ene misli. Vsa njegova duhovna notranjost je bila kakor iztrgana iz njega in zastoj se je mučil, da bi se zbral. Od vsega svojega telesa se je zavedal le še srca, ki mu je močno razbijalo.

Malo nad njim je bila cesta. Od časa do časa je prinesel veter glasove sprehajalcev. Sonce je bilo že nizko nad zahodom in dolge sence drevja so nagosto prečkale ozko pot, po kateri je prišlo pravkar mlado dekle. Z občestno poskakajočimi koraki je stopala navkreber. Od časa do časa se je sklonila in z zamahom pobrala pest suhega listja, ki se je hrsteč drobilo v prah. Potem pa je roko dvignila in kosme počasi spuščala v drugo dlan in zopet in zopet, dokler ji je le še kaj ostalo med drobnimi prsti.

Obstala je, se ozrla navkreber in na senčno pot, se zmrnila in zapela:

»Sonce, kdo bo tebe ljubil, ko pa nočeš sjať na pot«, preskočila grobljo ob poti in

stekla po sončnem bregu navzdol. Rdeče pikčasto krilo je vihralo v vetru, da je bila podobna ljubkemu metuljčku.

Naenkrat pa je s tihim vzklikom obstala. Nekaj metrov pod seboj je zagledala spečega človeka. Hotela je zaviti v stran, pa je v istem hipu spoznala svetle lase. Krik ji je zastal v grlu. V zadregi je spodvihala spodnjo ustnico in se ugriznila vanjo. Neodločno je obstala in motrila ležečega. Ob njem je ležal odprt in zmečkan zvezek. Opazila je sledove iztrganega lista in takoj nato, tik ob svojih nogah belo kepo zmečkanega papirja. Sklonila se je, ga pobrala in razgrnila. Pred njo se pokazala pokrajina, ki ji je stala nasproti. V desnem kotu lističa je bil podpis Princ Vital. Polglasno je ponovila: Vital.

Ob zvoku svojega imena se je predramil. Ozrl se je kvišku. Nagonsko je prepoznal podobo s kločice v parku: valovite, temne lase in črne oči. Hotel je planiti in ji iztrgati svojo risbo. Toda mišice ga niso ubogale. Trznile so, pa spet uplahnilo. Gledala ga je z otroško preplašenim pogledom. Nemo sta se motrila. Trenutki so tekli. Končno pa je prekinil tišino:

»Strgaj list!« Tikal jo je, kot bi govoril z majhnim otrokom. Ona pa je stisnila zmečkan papir k prsim, kakor bi hotela obvarovati negodnega ptička, ki je padel iz gnezda.

»Pusti mi ga!« je dejala proseče.

Preprostost kretnje mu je ugajala. Dvignil je pogled in nehote se ji je moral nasmehnuti:

»Kaj boš z njim?«

VSAK EN VINAR

Trije ponočnjaki so šli mimo pokopališča proti domu, ko jih je zajela huda nevihta. Bliskalo se je, da je bilo svetlo kot podnevi; strašno je lilo in grmelo. Ko pa so bili pri mrtvašnici, je spregovoril prvi:

»Vesta kaj, v mrtvašnico pojdemo vedit!«

In res so šli.

Na sredi mrtvašnice je bila dolga miza, na njej pa krsta za siromaka. Prvi je legel v krsto, drugi pod mizo, tretji pa pod klop. Nevihta pa je v mrtvašnico prignala še roparje, ki so se vpravkar vračali z rpa. Roparski poglavar je veselo rekel:

»Že dolgo nismo toliko naropali, kakor nocoj! Sami ne vemo, koliko imamo!

»Pa preštejmo!« so dejali roparji.

Tedaj je roparski poglavar začel preštovati srebrnike in zlatnike ter jih zlagati v kupčke. Vedno več jih je bilo, tako da je na mizi zmanjkalo prostora.

»Denimo tega mrliča tja na klop!« je rekel star ropar.

»Kaj bi ga prenašal! S sabljo ga presekaš na dvoje in oboje vrzi tja v kot!« je velel poglavar.

In že je eden izmed razbojnikov potegnul bridko sabljo, jo dvignil in hotel zamahniti,

V iskrenem veselju so se ji zasmejale oči:

»Tako rada imam slike.«

»Saj to ni nobena slika. Zmazek je.« Spomnil se je svoje neboljenosti in senca mu je preletela čelo. Sram ga je bilo svojega dela. Zato jo je še enkrat poprosil:

»Raje jo raztrgaj, saj je že itak čisto zmečkana. Drugič, čez leto ali dve, ko bom že kaj znal, ti bom napravil novo, lepšo.«

Boječ se, da se bo zopet razjezil, je stopila k njemu in mu ponudila list. Roka ji je trepetala. Glavo je obrnila v stran. Po licu ji je zdrsel solza.

Zasmilila se mu je. Prijel jo je za roko in ji mehko dejal:

»Sedi semle in povej, kdo si prav za prav? Zakaj si prišla sem?« Sleknel je suknič in ga položil poleg v travo. Vsedla se je in z izrazom karanega otroka odgovorila.

»Saj nisem prišla nalašč. Zgoraj je bila že senca, zato sem stekla sem dol. Tu sem zagledala tebe.«

»Kako to, da se sama sprehajaš? Ali nimaš mame?«

»Ne!«

»In očeta?«

»Tudi ne«, je odgovorila z ihtečim glasom.

Pobožal ji je roko, ki jo je držal še vedno v svoji. Kot srnica ga je udano pogledala.

»Kje potem stanuješ?«

»Pri teti.«

»Zakaj ne gre ona s teboj na sprehod?«

»Ker vedno dela, da kaj zasluži.«

»Ali sta sami?«

»Še bolna stara mana je.«

»Ali ti je mama umrla?«

»Ne.«

»Kje je torej?«

»V Zagrebu.«

»Zakaj nisi tudi ti tam?«

»Ker me ne mara.«

Tega ni razumel. Menda tudi ona ne. Šlo ji je na jok, zato je ni hotel dalje izpraševati.

Želel bi ji povedati nekaj dobrega. Hotel bi jo poklicati po imenu, pa ga je postalo

ko... se je ponočnjak v krsti sunkoma dvignil in zakričal:

»Ti bom že pokazal kot!«

Roparji so se tako prestrašili, da so ves nagrabljeni denar pustili na mizi ter zbežali v temo. Ko so se ponočnjaki opomogli od strahu pred roparji in pred smrtjo, so se zbrali pri mizi in si dejali:

»Sedaj, ko smo tako lepo prišli do denarja, si ga razdelimo in jo pobrišimo od tod, dokler je še čas in se roparji ne vrnejo.«

In res, začeli so si deliti zlatnike, zraven pa so govorili: »Vsak en vinar, vsak en vinar!«

Ko so roparji zopet prišli do sape, sta se dva opogumila in odšla v mrtvašnico po denar. Ko pa sta dospela do vrat, sta čula, kako so notri govorili: »Vsak en vinar, vsak en vinar!«

Zbežala sta k ostalim, kolikor so ju nesle noge in že od daleč vpila:

»Bežimo! Mrliči si delijo naš denar in toliko jih je, da pride na vsakega komaj en vinar!«

In vsi roparji so zbežali, kot bi jih podil sam vrag.

Ponočnjaki pa so imeli ves njihov denar.

Drič:

MODRI ENCIJAN

Sveti Peter je hotel napraviti angelom veselje. Dejal jim je: »Danes lahko naredite vreme. Mora pa biti prav lep dan, ker ljudje spravljajo seno.«

Angelci so radostno skakali in plesali okrog sv. Petra. Nato, so odbrzeli v vremensko sobico in ukazali soncu, da sije tako jasno in žarko kakor na blagoslovljene Gospodove praznike. Zadovoljno so ploskali in gledali na zemljo, ki se je sukala v sončni svetlobi kakor blesteča kroglja.

Kmalu pa so se naveličali sončnega smehljaja.

»Želimo, da kroži nekaj oblakov,« so dejali. In pooblačilo se je. Kakor velike jadrnice so pluli oblaki na nebesnem oboku in njih sence so drsele nad zemljo. Le tu in tam je sijalo sonce skozi kako špranjo.

Ko so angelci to opazovali, so se spomnili na naročilo sv. Petra. Poklicali so veter in dejali: »Pohiti in odpodi čimprej oblake!«

Veter je ubogal. Zapodil se je v oblake in jih gonil, da so se razpršili. Visoko gori so se zadeli na nebeško streho in modri svod nad zvezdami se je raztegnil v tisoč gub.

Angelci so skočili v vremensko sobico, da bi zgladili modro, svileno nebeško streho. Na vseh štirih koncih so jo vlekli in držali, a njihov trud je bil zastoj. Nebo se ni ho-

telo zgladiti. Vlekli so še krepkeje za konce nebeške preproge. Če je kdo hotel popustiti, so ga vzpodbujali: »Le čvrsto vlečimo!«

Nebeška preproga se je kmalu razpela in zgladila. Bila je lepa kakor na dan stvarjenja. Angelci pa niso bili s tem zadovoljni. Za kar so se prej trudili, jim je zdaj bilo v zabavo in šalo. Vlekli so in tiščali na vseh koncih in krajih nebeške preproge in veseli vzklikali: »Le čvrsto vlečimo!«

A groza! Modra preproga se je raztrgala in angelci so držali v ročicah koščke. S prestrašenimi očmi so gledali okvaro. Zamišljeno so odprli prstke in svileni temnomodri konci so drseli polagoma na zemljo tik pod bele vrhove gora. Kjer so se dotaknili tal, so pognali korenike in na kamniti prsti so zrastle čudovito lepe cvetlice — modri encijan.

Ker se jih je lotilo domotožje po nebesnem oboku, so dvigali svoje ljubke čaše navpično proti nebu. Zato so zrasli visoko na gorah prav blizu snežnikov in ledenikov. Temnomodro so se smehljali proti nebu in njih barva je odsevala z nebesnega oboka.

Sv. Peter je odpustil že davno angelcem nagajivo veselje in se neizmerno veselil novih cvetic.

Polje, kdo bi te ne ljubil?

Polje, kdo bi te ne ljubil?

Vzorno ti za nas skrbiš, trud obilno povračuješ, nam vsakdanji kruh deliš.

Ti edini naš dobrotnik, polniš kašče nam in klet, Kdo bi vroče te ne ljubil, ker vzdržuješ širni svet?

Nitj drobnih mišk ne zabiš v tesnih rovih pod zemljo in krilatcem vse poletje siplješ v dar za spev zlató.

Krik sirene iz tovarne kakor vzdih v nebo ječi, tvoja pesmica pa dviga dušo in telo krepí.

Kdo bi ne upognil glave s spoštovanjem pred teboj? Vso ljubezen ti posvečam, ker srebriš trpljenja znoj.

Limbarski

sram in ni se je upal vprašati, kako ji je ime. Božal je z njeno roko in zrl v tla.

»Vital!« ga je tiho poklicala.

Iznenađen jo je pogledal. Ona pa se je nasmehnila in mu brez besede pokazala list s podpisom, ki ga je še vedno trdno držala v roki.

»Norec, ko se na tak nič podpisujem«, je dejal zaničujoče. Sedaj šele se je zavedel, da ga je zdramila, ko je imenovala njegovo ime.

»Čprav je zate nič, je meni ljuba. Rada bi jo imela za spomin«, je še enkrat poprosila.

»Če je ne boš nikomur pokazala?«

»Ne! Samo moja bo.«

»Potem jo imej. Ali hočeš, da ti napišem posvetilo?«

»Prosim«, je skromno prikimala.

Spustil ji je roko, vzela list, ga na stegnu poravnal in se zamislil. Čez čas jo je vprašal:

»Kako naj posvetilo naslovim, ko pa še tvojega imena ne vem?«

»Mira mi je ime.«

»Mira...« je ponovil prav počasi. Potem je napisal:

Miri!

Kdo najina je pota križal,

kdo najini je duši zbližal?

Mar ti, mar jaz?

Ni bil morda Najvišjega ukaz?

Vital.

Ko ji je vrnil sliko, je zardel dejal: »Na! Naj ti bo v spomin in v zahvalo, da si mi bila v najtežjih trenutkih kot angel dobra, čeprav me nisi poznala.«

Zahvalila se mu je s sijem sreče v očeh. Sonce je zašlo. Zarja je oranžno obarvala penaste oblake nad vzhodnimi gorami. Vstala sta in se zastrmela v spreminjanje večernih barv. On je napol priprl oči in roka se mu je podzavestno gibala, kakor da bi slikal. Zadel se je ob njeno dlan in prsti njunih rok so se spletli kot v molitev.

Nebo se je umirilo in zbudil se je iz zanesenosti.

»Mira!« je pošepetal, jo pritegnil k sebi in ji nalahno poljubil cvetoče ustnice.

»Zbogom!«

»Bog s teboj, Vital!« je dahnila.

Zavalovilo je rdečepikčasto krilo in izgnila je med drevjem.

On pa se je vsedel, skrčil noge tesno k sebi, položil glavo na kolena in zasanjal v noč.

In kakor dve večni lučki so gorele pred njim njene oči.

Za dobro voljo

Če ni drobiža

Neki gospod se pelje v vlak v kupeju, kjer sta tudi dve starejši dami. Čeprav je vroče, mu vendar ne pustita odpreti okna. Končno se gospod razjezi, vzame palico in z njo razbije šipo. Ko pride sprevodnik, mora gospod plačati pet dolarjev za šipo. Seže v žep ter sprevodniku da bankovec za 10 dolarjev.

Sprevodnik: »Nimam drobiža.«

Gospod: »Kar pustite.« In vzame palico ter razbije še eno šipo.

On ve

Nameščenec prosi svojega šefa za dopust za prihodnji torek, da bi se udeležil pogreba svojega brata.

Šef: »Kako pa veste, da bo umrl?«

Pred uporabo

»Čujte, sosed Plešivec, gospod Melona je uslužben pri tvrtki, ki razpečava sredstvo proti plešam, njegova glava pa je gola kot moja dlan.«

»I seveda, njega imajo samo za fotografiranje: Pred uporabo!«

Delavske organizacije v Ameriki

Zgodovina delavskega gibanja v Združenih državah sega nazaj vse do prvih dni republike. Prve delavske organizacije so bile majhne ter so jih imeli izključno samo rokodelci. Ko so sredi prejšnjega stoletja speljane železnice na zahod, je vzhodna industrija dobila narodne trge za svoje blago. Takratni voditelji delavskih organizacij so spoznali, da ne morejo ščititi življenjskih pogojev delavcev na krajevni ali pokrajinski osnovi. Če ima industrija splošni narodni značaj, potem mora biti tudi delavstvo organizirano na splošni narodni podlagi. Tako je bila v desetletju pred državljansko vojno ustanovljena prva narodna delavska zveza železarskih delavcev.

V naslednjih 75 letih je zgodovina ameriškega delavskega gibanja žalostna zgodba borbe proti delodajalcem, tisku lokalnim državnim in zvezni vladi in celoeprti sodiščem. Delavci so se borili za osnovno pravico, da se smejo organizirati. V dobach gospodarskega blagostanja (prosperitete) so delavske organizacije naraščale, v dobach gospodarskega padca (depresije) pa so njihovi člani odpadali kakor odpada jeseni listje z dreves. Ko je leta 1933 bil izvoljen za predsednika Roosevelt, je bilo le okoli dva milijona delavcev organiziranih v ameriški delavski zvezi, v železničarskih bratovščinah in v raztresenih neodvisnih zvezah in ti so bili večinoma specializirani obrtniki. V velikih osnovnih industrijah, ki so bile najmočnejše v ameriškem gospodarstvu, pa unionizma skoraj sploh ni bilo.

Ko je prišel Roosevelt na vlado, se je ta slika kmalu spremenila. Z izjemo posebne zakonodaje za železniške delavce, je takrat vlada prvič v ameriški zgodovini podprla javno pravico delavcev do svobodnega združevanja. Predsednik Roosevelt je 5. julija 1935 podpisal zakon o narodnih delavskih odnosih. Ta zakon štiti pravico delavcev, da se smejo svobodno organizirati in nalaga podjetnikom dolžnost, da se pogajajo s svobodno izvoljenimi zastopniki svojih nameščencev. Proti temu zakonu so se sprva borili številni industrijalci, ki so upali, da ga bo vrhovno sodišče zavrnilo, toda leta 1937 je to sodišče proglasilo, da je omenjeni zakon ustaven. Po tem zakonu je v nekaj več kot desetih letih število organiziranega delavstva naraslo od dveh milijonov na približno petnajst milijonov. Dolga je bila borba za doseg priznanega zakonitega položaja delavstva v ameriškem gospodarstvu, vendar pa seveda ni rešila vseh problemom organiziranega delavstva.

Po stavkovnem valu, ki je nastal po končani vojni, je zdaj delavstvo izpostavljeno težkim napadom in kongres zahteva raznovrstno disciplinsko zakonodajo. To povzroča zapletljive pri reševanju teh problemov. Naslednje besede naj nekoliko osvetlijo štiri takšne glavne težave.

I. DEMOKRACIJA IN DISCIPLINA

Ameriško delavsko gibanje je doseglo velik razmah, s tem pa so se povečali tudi razni težki problemi. Eden izmed takšnih problemov je stara težava spraviti v sklad demokracijo in disciplino. Vsakdo priznava, da delavske organizacije morajo prevzeti odgovornost, ki odgovarja njihovu položaju in moči. V povračilo za pravične plače morajo delavske organizacije skrbeti, da njihovi člani pošteno delajo in da zvesto izpolnjujejo določbe kolektivnih pogodb. To pomeni, da delavski voditelji zahtevajo od članstva izvestno mero discipline in da morajo kaznovati tiste, ki se temu upirajo. To pa v demokratični organizaciji ni vedno lahko. Uradniki teh organizacij so na teh mestih le po milosti članov in če upoštevamo človeško naravo, kakršna je, potem povsod najdemo demagoge, ki si radi kujejo kapital na račun pritožb in nezadovoljstva. V takih okoliščinah je delavski voditelj v resni skušnjavi da prezre demokratični postopek in vlada z diktatorsko roko.

Tako skušnjavo pa še povečuje veliko številčno stanje delavskih zvez ter zapletenost vprašanj, s katerimi imajo opravka. Vsaka velika ameriška delavska zveza mora vzdrževati birokratični aparat, v katerem niso le organizatorji, ampak tudi časnikarji, gospodarski strokovnjaki (specialisti), pravniki in statistiki. Ti ljudje niso izvoljeni, imajo pa velik vpliv. Brez njih bi ne bilo mogoče sklepati delovnih kolektivnih pogodb. Če ti uradniki nimajo trdne volje ravnati se po demokratičnih izročilih (tradicijah) organiziranega delavstva, utegne takozv. tradeunionizem (strokovno gibanje) postati gibanje za delavce, ne pa gibanje, izhajajoče iz delavcev in od delavcev samih.

Naraščajoče zanimanje za delavsko vzgojo daje upanje, da bodo delavske zveze našle odgovor na obe gornji vprašanji in bodo tako preprečile državno vplivanje na njihove zadeve.

II. BORBA MED DVEMA DELAVSKIMA ZVEZAMA

Drugi vzrok za javno neodobranje je borba med dvema delavskima zvezama. Od

leta 1938 je ameriško delavstvo razcepljeno v dve sovražni skupini, to je v ameriško delavsko zvezo — AFL (American Federation of Labor) in Kongres industrijskih organizacij (CIO). Prvotno je prišlo do razdora zaradi spora (konflikta) med obrtniški in industrijskimi strokovnimi organizacijami. Danes pa ne gre več za ta spor. Danes AFL in CIO tekmuje v organiziranju tako obrtniških kot industrijskih delavcev in razne organizacije lahko prestopijo iz ene zveze k drugi in obratno, ne da bi spremenile svoj organizacijski ustroj. Tega tekmovalnega (konkurenca) javnost ne more odobravati, čeprav jo razume. Tudi voditelji teh zvez priznavajo, da ni opravičila za medsebojne spore o pravni pristojnosti (kompetenci), pravijo pa, da doslej še niso dosegli oblike (formule) za mirno ureditev medsebojnih sporov. Posledica tega je, da morajo brez potrebe in po krivici trpeti podjetniki, splošna javnost in celo delavci v drugih zvezah.

III. NOVA GOSPODARSKA FILOZOFIJA

Tretji problem organiziranega delavstva je potreba po novi gospodarski filozofiji. V razliko s tradeunionizmom v mnogih drugih državah ameriške delavske organizacije nikdar niso bile značilno ideološkega značaja. Iz tega razloga n. pr. tudi škofje niso delali ovir katoliškim delavcem, ki so se hoteli pridružiti tej ali oni delavski zvezi. V Združenih državah ni razumskega (intelektualnega) in verskega spora (konflikta), ki razdvaja evropske delavce. Če ima ameriško delavstvo sploh kako gospodarsko filozofijo, bi ji lahko rekli »poslovni unionizem«. Po zaslugi Samuela Compersa, ki je pobijal poizkus socialistov, da bi prodajali svojo filozofijo ameriškim delavcem, je vsebina poslovnega unionizma enostavno v tem, da prilagodi organizirane delavce gospodarskemu sistemu, ki prevladuje v Združenih državah. Doslej ameriški delavci niso mislili na to, da bi uničili kapitalizem, čeprav so zahtevali raznovrstne reforme. Svoje prizadevanje so osredotočili raje na izboljšanje plač, na skrajšanje delovnih ur ter na izboljšanje delovnih pogojev.

Nekateri delovski krogi so začeli danes razmišljati o primernosti poslovnega unionizma. Zadnja kriza, ki jo je premagala le potreba vsesplošne vojne proizvodnje, je povzročila, da so delavci pričeli razmišljati. Tako AFL kakor CIO sta podprli prvotni Murray-Patmanov zakon o zaposlitvi, ki je naložil zvezni vladi dolžnost reševati vpra-

šanja množične brezposelnosti ter valovanja cen. Obe zvezi sta tudi za zakon o razširitvi socialnega zavarovanja ter prisilnega bolniškega zavarovanja. Nekateri delavski voditelji pa grede preko tega, kar se da spraviti v sklad s sistemom zasebnega podjetništva ter pričenjajo kazati zanimanje za cene in plače ter za razne druge stvari, ki veljajo kot tradicionalne predprave podjetnikov. Ne mislijo na kako revolucionarno spremembo zgodovinskega razmerja med delavci in podjetniki, marveč se na tako spremembo tega razmerja, ki bi dovedlo do novih odgovornosti delavstva ter bi dovedlo do soudeležbe pri vodstvu podjetij. To je eden izmed najzanimivejših razvojev zadnjih let, ki zasluži pazljivo pozornost. Pri tem je na dlani vzporednost (paralela) z nekaterimi odstavki papeževe okrožnice »Quadragesimo anno«.

IV. INDUSTRIJSKI MIR

Cetrti problem pa v enaki meri zadeva delavca in lastnika. To je vprašanje zagotovitve industrijskega miru ali vsaj zmanjšanja industrijske borbe, ne da bi pri tem zdrknili v totalitarno past prisilne poravnave (arbitraže). Tako industrija kot delavstvo sta dosegla v Združenih državah takšno visoko stopnjo organizacije, da ima kakršen koli daljši zastoj dela v kateri izmed glavnih industrij resne posledice za celotno gospodarstvo. Nekateri stavke — pa čeprav so le krajevnega (lokalnega) značaja — so tako nevarne za varnost in zdravje splošnosti, da jih javnost le skrajno težko prenaša. Toda pravica do stavke je pravica, ki jo organizirano delavstvo najbolj goji, kakor po drugi strani lastniki podjetij najbolj gojijo pravico do izprtja in do ugovarjanja zahtevam delavcev. Ali je v demokraciji mogoče omejiti to pravico?

Tisti, ki pravijo, da to ni mogoče, se sklicujejo na izkušnje v fašistični Italiji, nacistični Nemčiji in komunistični Rusiji in trdijo, da je mogoče odpraviti stavke le tam, kjer vlada diktatura. Tisti, ki pravijo, da je mogoče omejiti pravico do stavke, pravijo, da je treba vnesti v zakone jamstva, katera naj zavarujejo državo pred tem, da bi si delavstvo in podjetništvo pridobilo popolno nadvlado. Obe struji še nadaljujeta s svojimi dokazi (argumenti), toda skoro gotovo je, da Združene države Severne Amerike v neposredni bodočnosti ne bodo tudi v omejenem obsegu skušale uvesti prisilne poravnave.

Najbolj zaželena rešitev te težave je v dosegli boljših odnosov med delavci in lastniki ter pripravljenost, temelječa na medsebojnem zaupanju, podvreči spore prostovoljni arbitraži v primeru, če bi neposredna pogajanja propadla. V nekaterih industrijah so že dosegli to srečno rešitev. To medsebojno zaupanje se čisto naravno lahko razvije, če lastniki živijo v dobrih odnosih z delavskimi organizacijami in če delavske organizacije pozabijo na prejšnje sovražstvo z lastniki. Če bodo delavci in lastniki spoznali tudi verske nagibe (motive) za medsebojno sodelovanje, potem bo treba urediti le še podrobnosti za mirno medsebojno sožitje. Kakor v tako številnih današnjih primerih mednarodnega in narodnega značaja, tako tudi na socialnem področju ne moremo dobiti zadovoljivih odgovorov nikjer razen v veri.

Takšno je torej v glavnem stanje organiziranega delavstva v Združenih državah.

Skopuh V PREGOVORIH

Reven je skopuh, vrag mu reže kruh. Skopuh nima niti prijatelja niti sorodnika.

Skopuh čuje rajši tolarje zveneti kakor škrjančke peti.

Skopuh vpije in zija, če vinar iz roke da. Skopuh rajši zob iz ust zgubi, kakor vinar iz mošnje spusti.

Skopuh odere muho ti, da izsesa iz nje kri.

Skopuh in koza ne rabita jesiha in olja za salato.

Čimbolj skopuh glada, tembolj se dedič posmehuje.

Ako bi skopuh mogel vzeti sonce v zakup, bi ljudje vedno v senci sedeli vkup.

Skopuh daje vse na prodaj za denar, celo Boga in svojo dušo pušča vnamar.

Skopuh hrani klet in kuhinjo v skrini.

Skopuh ne neha krave molzti prej, dokler se kri ne prikaže pri njej.

Skopuh je hujski kot tat; tat krađe denar iz žepa ti, skopuh pa samemu sebi mozeg iz kosti.

Skopuh je kakor konj, ki vozi vino in pije vodo.

Skopuhova vreča je brez dna.

Skopuh prej ne nasiti se, da mu usta niso polna zemlje.

Kjer skopuh žanje, zaman pobiraš klasje.

Metka.

Ženski kotiček

Perilo pa táko!

DIVJI KOSTANJ — PRALNO SREDSTVO

Lepo oprano perilo je prav gotovo ponos vsake gospodinje. Toda dandanes je s pranjem težava, saj ne dobiš poštenega mila in tudi dobrega pralnega praška ne.

Sicer pa oprati navadno delavno perilo tudi danes še ni taka težava. Če si nakuhalo premalo mila in ti ga primanjkuje, si še vedno lahko pomagaš z lugom iz lesnega pepela, v katerem se grobo delavsko perilo prav dobro opere. Toda v vsaki kmečki hiši imamo dandanes tudi že finejše tkivo, ki se ne da prati z lugom in tudi z milom ne. To so n. pr. finejša suknena in svilena, zlasti barvasta oblačila, pa naj bodo potem že janke, jopice, predpasniki, rute, celi plašči in podobno.

Pred vojno smo za pranje finejšega tkiva, pa naj je bilo to že sukno ali svila, rabile razne pralne praške in zlasti »Lux« je bil zelo na glas. Danes pa nič takega ni dobiti, vsaj tako lahko in poceni ne. Pa kaj tedaj? Zelo enostavno, Jerica moja draga! Poslužimo se pač domačega sredstva, ki je cenejše in celo boljše kot vsak, tudi najboljši pralni prašek in katerega so se razumne gospodinje rade posluževale tudi že pred vojno, ko je bilo še vsega dovolj. In kaj naj bi to bilo? Ej, divji kostanj, špelca ti špelasta, divji kostanj!

Divjega kostanja imamo v naših krajih več kot dovolj. Po mestnih drevoredih, ob cestah, v vasi pred gostilno in tudi drugod ti ga radi nasadijo radi sence, ker zelo hitro raste, se na široko razkošati in daje res obilo sence. In jeseni ti divji kostanj dozorja ter odpada in marsikak dobrovoljček ga je že počiljal k vragu, če mu je slučajno kak plod padel na nos, ko je pozno zvečer kolovratil domov iz gostilne. Potem pa se ti polno tega kostanja valja po tleh in nihče ne mara zanj. Otrokom služi za trenutno igračo in to je tudi vse, svet pa se le jezi nanj, ko se mu valja pod nogami.

In vendar je takle divji kostanj tudi poraben in še kako dobro poraben!

Tudi letoš je doba divjega kostanja že tu. Bodičaste lupine so se že začele odpirati in temnorjavni plodovi odpadajo ter se valjajo po tleh. Kar naberi si ga, Urška moja draga, naberi čim več, pravim in ne bo ti žal. Ob večerih ali pa sicer, kadar utegneš, pa ga lepo olup in posuši na soncu, v ne prevroči pečji ali na štedilniku, potem pa ga shrani v primerni vrečki na suhem prostoru. In potem se spomni nanj, če bo tvoja suknena nedeljska janka, rožasta svilena ruta ali pa Jožejeve nedeljske hlače ali kaj sličnega že toliko zamazano ali lisasto, da boš že kar obupovala. Vse to se da namreč tako temeljito očistiti, oprati in obnoviti, da izgleda kakor novo in kar spoznati ni več. I, kako pa, porečeš. Ej, v odvari divjega kostanja seveda!

Odvaro iz divjega kostanja napraviš na ta način, da svež divji kostanj olupiš, razrežeš na tanke ploščice, ki jih nato kuhaš na vodi tako dolgo, da se zmehčajo. Na 1 liter vode moraš skuhati vsaj dobro pest, pa tudi več tenko narezanega divjega kostanja. Čim bolj zamazano je tkivo, tem več kostanja moraš zakuhati zanj! Ko je kostanj kuhan, počakaš, da se vse skupaj nekoliko ohladi, nato pa ga odcediš in v še mlačni, vendar ne več vroči odvari opereš zamazano sukno ali svilo.

Svež divji kostanj imamo seveda na razpolago samo jeseni. Zato pa si ga sedaj nabere, nalupimo, narežemo in nasušimo, da ga imamo potem za celo leto dovolj. Če kuhamo odvaro iz suhega kostanja, ga že prejšnji večer namočimo, prav tako kakor star fižol, prihodnji dan pa ga kar v isti vodi zakuhamo prav tako kakor svežega.

V odvari divjega kostanja peremo prav tako kakor v dobrem pralnem prašku, kakor je bil n. pr. »Lux«. V mlačni odvari torej sukneno ali svileno oblačilo prepriša, iztiskaš in zopet ragrinjaš, dokler ne izgi-

Za naše gospodarje

Že cvetje rumeni

KO SPRAVLJAMO KROMPIR

Pastirji po travnikih pojejo, vriskajo, se dijo okrog ognjev, pečejo krompir; dekleta trgajo na paši cvetlice in jih brezskrbno devajo v lase. Če ni več drugih cvetic, ki so se že poslovile za to leto od matere zemlje, trgajo podlesek, ki cvete vsepovsod in je kakor slovo od poletja in jeseni. Je to cvetje jesenskega podleska kakor zadnji izliv pestrega življenja v naravi.

Iz polj se čuti že vonj jeseni.

Gozdno tlo se je izsušilo v dolgih tednih vročega poletja in prva tanka preproga, spletena iz rjavih in rumenih odpadlih drevnih listov prekriva razpokano zemljo. Močan duh se širi po gozdovih po razpadajočih gobah, na robovih in posekah gozdov pa se je razcvetelo vresje.

Tako se je prebarvala obleka naših gozdov, njih robovi so si nadeli rdečo in škrlatno odejo, ker jesen je tu. Pri tem moramo nehote že misliti z globoko otožnostjo na zimo in mraz, ki bo kmalu ostro zapihal iz planin.

Toda še je tu pozno poletje, še žari vresje, še cveto tavžentrozice, ki nam dajejo zdravilni čaj za krepčilo in poživitev, da bomo tudi v jesenskih in zimskih viharjih veselo dočakali novo vstajenje narave in novo življenje.

JESENSKA OPRAVILA

Predno umrje narava, mora pohiteti kmetovalec še z zadnjimi jesenskimi opravili.

Za setev ozimnega ječmena in rži bo v oktobru že pozno, čas pa je še za setev pšenice.

Pri spravljaju krme in sladkorne pese (rone) moramo paziti, da se pese in pesinoga listja ne drži preveč zemlje. Ker pesino listje ne moremo vse naenkrat pokriti, ga spravimo in ohranimo najboljše, ako imamo primerne ensilažne jame, v katerih ensiliramo ali okisamo pesino listje samo ali pa ga pomešamo s travo, strniščno deteljo in zeleno koruzo.

Ko smo spravili koruzo, ne sme ostati nato koruznica še tedne in mogoče celo mesece na njivi. Ko je lepo vreme, tudi koruznico čimprej pospravimo. Saj je to še dobra krma in bo mnogokje zlasti letos pri velikem pomanjkanju krme še neobhodno potrebno dopolnilo suhe krme.

Vse njive moramo še pred zimo globoko preorati. Gnoj pred zimo še porabimo ali pa vsaj zvozimo na kupe od njivah, kjer ga bomo rabili v vigredi. S tem so zaključena dela na polju za tekoče leto.

Sicer upamo, da bo jesen trajala čim dalje čas in bo mogoče pustiti živino čimdalje časa na paši, da tako prihranimo čim več krme za zimo, vendar moramo računati s tem, da koncem oktobra paša navadno preneha. Tudi dobijo živali na paši vedno manj krme in jim moramo zvečer že dodajati suho krmo. Tako se živali tudi polagoma navadijo na suho krmljenje v hlevu.

Pri spravljaju krompirja skrbno zbirajmo tudi krompirjevo zel. To porabimo za napravo komposta ali pa z njo prekrivemo podpisnice krompirja. Pri koptanju ali oranju krompirja glejmo, da ne bo preveč gomoljev poškodovanih in glejmo zlasti v sedanjih časih na to, da bo ostalo čim manj krompirjevih gomoljev v zemlji. Zato ne opuščajmo še naknadnega oranja in brananja krompirišča.

Krompir spravimo pri nas čez zimo večinoma v kleti, v nekaterih krajih pa tudi v podpisnice. Krompirjevi gomolji so živi rastlinski deli, ki jih moramo varovati mraza in gnilobe. Krompirjev gomolj živi in diha, to pa toliko jačje, čim toplejši in vlažnejši je prostor, v katerem je krompir spravjen. Seveda gre to dihanje na račun hranilnih snovi, ki so v krompirjevem gomolju, to je na račun škroba in beljakovin.

Krompirjevi gomolji morejo izgubiti v pol leta polovico svoje prvotne vsebine škroba, ako so spravljani v toplem, temnem in vlažnem prostoru. Zato so za krompir najboljše svetle, hladne in suhe kleti, ne pa kake tople in vlažne luknje.

Če je že važno, da je v primernih prostorih spravjen krompir za jed, je to toliko bolj važno za semenski krompir. V kleti obesimo zato toplomer, da moremo vedno točno ugotoviti toploto. V kleti naj bo toplota vsaj 3° C, vendar pa naj ne presega 8° C. Ako je v kleti pretoplo, odprimo ob hladnih dneh okna.

Predno spravimo krompir v klet, moramo tla očistiti, stene pa poškopiti ali prebeliti z apnenim mlekom. Kupi krompirja naj ne bodo previsoki, visoki naj bodo okrog 1 m do 1,5 metra.

Ko krompir vkletimo, se navadno krompir nekaj časa znoji. Zato moramo pustiti okna v kleti toliko časa odprta, dokler ne nastopi mra.

SONCE V OKTOBRU

Sonce že izgublja svojo moč, vedno manj časa ostaja nad obzorjem, vedno nižje gre njegova pot. Meseca oktobra se dan izredno skrči, največ v enem mesecu v celem letu in to na dan povprečno skoraj za tri in pol minute. Prvega v mesecu je dan dolg še 11 ur in 45 minut, zadnjega v mesecu pa samo še 10 ur in 2 minuti. Dan se torej skrči v mesecu oktobru za 1 uro 43 minut.

Dne 1. oktobra vzhaja sonce ob 5. uri 57 minut in zahaja ob 17. uri 42 minut, dne 10. oktobra vzhaja sonce ob 6. uri 10 minut in zahaja ob 17. uri 24 minut, dne 20. oktobra vzhaja sonce ob 6. uri 25 minut in zahaja ob 17. uri 4 minute in dne 31. oktobra vzhaja sonce ob 6. uri 42 minut in zahaja ob 16. uri 44 minut.

Sonce stopi dne 24. oktobra ob 7. uri 26 minut v nebesno znamenje škorpiona.

Od 5. oktobra naprej bo zopet veljal redni sončni čas, po katerem so se v glavnem pri poljskih delih in ostalih kmetijskih opravilih tako že ravnali kmetovalci tudi v času, ko je uradno veljal poletni čas.

Nekatere države sploh niso vpeljale poletnega časa (Švica, Jugoslavija), nekatere bodo obdržale letos tudi pozimi poletni čas (Belgija), za nekatere države pa je naš poletni čas tako njihov redni sončni čas (Evropska Rusija, Rumunija, Bolgarija, Grčija).

NOČNO NEBO

V času od 16. do 22. oktobra je čas jesenskih zvezdnih utrinkov, ki se imenujejo Orionide; to pa zato, ker moremo opazovati te utrinke na zvezdnem nebu v ozvezdju Orion. Ti zvezdni utrinki so ostanki razpadlega Halleyevega komete. To je tudi edini do sedaj poznani slučaj, da isti komet daje letno dvakrat zvezdne utrinke. Od Halleyevega komete izvirajo namreč tudi zvezdni utrinki, ki jih moremo opazovati v mesecu maju.

Izračunali so, da so meteorji, ki tvorijo ostanke znanega Halleyevega komete, oddaljeni drug od drugega 3.420 km. Iz tega moremo sklepati, kako redka je bila gostota razpadlega Halleyevega komete.

MESEC IN VREME

V mesecu oktobru so tele lune spremembe: zadnji krajec dne 7. oktobra ob 11. uri 29 minut, mlaj dne 14. oktobra ob 7. uri 10 minut, prvi krajec dne 22. oktobra ob 2. uri 11 minut in končno še ščip ali polna luna dne 29. oktobra ob 21. uri 7 minut.

Po stoletnem koledarju se nam obeta v mesecu oktobru letos takole vreme: lepo vreme do 5., nato do 10. oblačno, 16. zelo lepo, 17. slana, 19. do 25. lepo in toplo, proti koncu meseca spet oblačno.

Vremenski ključ po luninih spremembah napoveduje: okrog 7. oktobra veliko dežja, okrog 14. oktobra spremenljivo, okrog 22. oktobra mrzlo in dež mogoče že s snegom; okrog 29. oktobra pa dež in sneg.

Četrni in peti dan po mlaju sta 18. in 19. oktobra, stota ura po mlaju pa je dne 18. oktobra ob 11. uri 10 minut. Ta naj bi označevala vreme za prihodnja dva do tri tedne.

Najvažnejši vremenski pogoji za mesec oktober so:

Kakor letošnji oktober vremeni, tako se prihodnji marec spremeni.

Ako je v oktobru vedro in jasno nebo kmalu pričakovati moramo zimo hudo.

Mnogo megle v oktobru, mnogo snega pozimi.

Ako že oktobra sneg pada in mrzla burja razgraja, se v januarju in februarju že zima otaja.

Mnogo dežja v oktobru, mnogo vetra v decembru.

Konec vinotoka dež — rodovitno leto naznanja.

Oktobrov veter in vihar — zgodnjoo zimo pripravljata.

Oktobrov mraz gosencje pomori.

Svetle in zvezdne oktobrske noči zahtevajo tople pozimi peči.

V oktobru severni sij — pozimi se v pernico zavij.

Ako moramo oktobra ovce s silo v hlev naganjati,

mного bo snega pozimi.

Ako se drevje oktobra pozno obleti, hud mraz za božič gotovo sledi.

Preje ko se v oktobru drevje obleti, tem rodovitnejše prihodnje leto sledi.

Sveti Gal in prvi sneg, skupaj rada prideta.

Ako o svetem Galu ko iz škafa deži, tudi prihodnje poletje nebo ne drži.

Če bo suh letošnji sveti Gal, tako nam bo vreme Bog tudi prihodnje poletje dal.

Kakor je sveta Uršula pričela, bo zima vsa izpela.

Sveta Uršula krave v hlev nažene.

Ko sta sveta Simon in Juda odšla, bo zima kmalu prišla.

Volbenkov dež, leto, polno blagoslova, nam prinaša.

Neumesna prepoved o prodaji sadja

Oblasti so prepovedale prodajati ali prenašati sadje brez dovoljenja. Samo dva kilograma ga smeš vzeti s seboj. Ako ga neseš več, moraš imeti prevozno dovoljenje. Kje se to dobi, ni niti prav znano. V Celovcu nekje. Ponekod je letos precej sadja. Navadno so ga in ga še stiskajo za mošt. Naši ljudje žal niso navajeni sadja sušiti. Brez dvoma je posušeno sadje najboljše in najpametnejše ter najbolj koristno porabljeno. Letošnje sadje zelo hitro gnije. Zgodilo se je, da je sadje bilo kupljeno na trgu in čez tri dni je že začelo gniti. Taka jabolka se morajo takoj porabiti. Ljudje na deželi so navajeni sadje voziti v Celovec na trg ali pa ga prodajati ljudem, ki ga sami pridejo iskat na dom. Sedaj pa ta nesmiselna prepoved! Vsak drugi Celovčan ima na deželi sorodnike ali znance in vsak bi ga lahko dobil toliko, da bi imel za čez zimo. Poleg tega pa bi bilo sadje še zdravo. V mestu pa dobiš, kar dobiš, in moraš vzeti, kar ti ponudijo, ker nimaš prilike izbirati. Kilogram stane 2,70 šil, kar je pretirana cena, ker je letos sadja dovolj. Kmetu privoščimo, da dobro proda, saj mora tudi on stvari drago kupovati, če jih dobi. Toda še enkrat tako visoka cena kakor je cena krompirja za neprebrano sadje ne odgovarja. Če ne bi bila cena tako določena, bi bilo po 1,50 dovolj navadnega, drugovrstnega sadja. Ta pridelek v splošnem — kdor se ne bavi izključno s sadjarstvom — ne zahteva toliko dela in brige kakor krompir. Zato ni prav, da je cena tako visoka. Tako visoko ceno bi smeli zahtevati samo za prvovrstno, izbrano sadje in to šele potem, ko se je že nekoliko osušilo in odbralo. Sadje, ki ne stoji in rado gnije, bi morali sušiti in sicer tako, da bi po deželi okrog naredili sušilnice, v katerih bi vsak imel priliko posušiti, kar bi mislil. Prepoved, da ljudje ne smejo sadja za svoje potrebe uvažati, je dosegla dvojno: mali človek, ki itak nikdar nima denarja, dandanes pa še celo ne, bo ostal brez potrebnega sadja, ki bi si ga sicer preskrbel, sadje pa, ki ga ljudje ne morejo uporabiti za mošt, bo segnilo. Včasih bi le bilo dobro, če bi oblast poslušala ljudsko modrost.

JANEZ JALEN:

Ovčar Marko

16.

»Tako boš zredil psa, da se bo polenil.« je Franca trdo ugovarjala v skrbi za Marka. Smilil se ji je.

Marko je ukazal Volkunu v stajo in odšel in Franca je vedela, da se pred nočjo ne bo vrnil ...

Marko je že hotel vstati izza smrekovih tršev, kjer je pretičal vse večere, in oditi spat, ko je začutil, da nekdo prihaja po stezi pod njim. Obležal je. Ni se maral nikomur pokazati.

»Dva sta,« je razločil korake. Pretemno je že bilo, da bi ju spoznal po licu, prepoznal pa je po glasu Mežkovega Joža in Frčejevo Rezo. Ozka je bila steza, preozka za dva, vendar sta šla vstric. Tudi po veliki cesti bi šla isti večer tesno drug ob drugem.

» — — — Marko — — — «

Slišal je svoje ime in kakor ni imel navade vleči na ušesa, je vseeno dvignil glavo, da bi mu ne ušla nobena besedica.

Rezka ga je hvalila in hvalila in rekla, da je Podlipnik nespameten, če bi branil Ančki Marka, posebno ker je že Primož, njegov oče, pokazal, kaj ta rod zmore. In Marko je ves kakor njegov ata. Mar naj bi fanta podprl, pa bi videl: »In sedaj se še brati uči. Kdo pa zna v fari! Še Podlipnik pozna samo številke.«

Sama od sebe bi Frčejeva pač ne znala tako pohvaliti Marka; od Mice se je naučila, ki ga ni mogla prehvaliti, kadar sta z Rezo govorili o Podlipnikovem ovčarju.

»Uuu-huuu,« se je oglasila uharica iz gostih macesnov v Srednjem vrhu.

Joža in Reza sta obstala.

»Mica bo huda. V kočjo morava,« je priganjala Reza.

Joža pa ji je zastavil stezo: »Rezka! Kakor vidim, ti je Marko hudo všeč.«

»Mi je.«

»Pravzaprav bi mu morali reči Primož, ko je že gospodar.«

»Prej se bo hiši spremenilo ime kakor njemu. Se ga je preveč prijel.«

»Rezka!« Joža je odstopil za korak od dekleta: »Zate bi bilo bolj prav, če bi ubogala Mico, pustila mene in vzela Marka.«

»Bi ga, če bi ne bila spoznala tebe. Ali pa tudi ne, ker mi v srcu nekaj pravi, da je Marku pisana drugačna pot, na kateri nikjer ne vidim sebe. V klance bi mu bila za coko, ne s klancev.«

»Rezka! Jaz te vendar ne morem poročiti.«

»Sedaj. Kako bo pa čez dve, tri leta —? Pokaži, kaj zmores!«

»Rezka,« se je razveselil Joža, pa je takoj zopet otožno pristavil: »In če bi se izkazalo, da ne zmorem dovolj?«

»Potem me bo Mica, privzeta moja mama, z življenjem učila, ne z besedo. Tudi zame raste Zavrhom v vsakem grmu krajcar.«

»In če bi jaz konje pasel kakor Tomaž?«

»Dovolj bo.«

Joža in Reza sta zopet tesno stopila drug k drugemu in se, če je Marko v rahli temi prav razločil, poljubila.

Frčejevo Rezko, katero je Marko skušal imeti rad, je Marko imel sedaj res rad, samo drugače, kakor jo je skušal imeti. Zato jo je imel, ker ga je opomnila, da zaenkrat tudi zanj Zavrhom v vsakem grmu raste

krajcar in — da poroka ni vse in — da je Ančko vredno čakati trikrat »eno leto, dve al' tri.«

Samega sebe ga je bilo sram. Spomnil se je, da je pravzaprav v mislih že prelomil svojo obljubo glede lastnega parizarja in konj, s katerimi se je zarekel, da bo pripeljal pred poroko od morja na Dunaj. »In kako bi bili Rozalka in Manica žalostni. In kaj bi rekla Ančka?«

Da se opraviči, je stopil k staji in poklical Volkuna k ograji. Pes mu je pomahjeval z repom: »Volkun! Za na cesto te je ata namenil. Ne postaraj se prezgodaj. Jaz te popeljem na cesto.«

Ko bi bil Marko slutil, kako ga popelje na cesto?!

Na drugi strani gornjega jezera, kjer je marsikdaj pozno v noč pel Mežkov Joža, je nekdo fantovsko veselo in pogumno zavriskal. Samo dva sta prav dobro vedela, da je bil to Mežkov Joža, katerega še nihče nikdar ni slišal ukati. Samo dva sta vedela: Primožev Marko in Frčejeva Reza. Rezka, ki se je tega vriska bolj razveselila kakor denarjev Bajtnikove Mice.

Tisto noč, kar jo je še ostalo, je Marko trdo prespal, brez sanj. Zjutraj ga je Franca morala večkrat poklicati, preden se je zbudil. Zadnji je gnal trop od koč. Sonce je sijalo že več sežnjevisoko iznad Bukove peči.

*

Rozalki doma se ni godilo dobro. Pa ni nikomur potožila.

Že več kakor teden dni ni bilo Marka domov in to v času, ko bi se moral bolj brigati za domačijo kakor kdaj poprej. Da bi vsaj kako pošto poslal s planine. Pa nič: »Morebiti mu pa že Frčejeva Reza pe-

re; ali pa Brkovčeva Franca. Nič jim ni zaupati. Pod svojo streho je vsaka rada.«

Podnevi sta bili skoraj vsak dan z Manico pri Podlipniku. Rozalka je pomagala delati, Manica pa — i, no — Podlipnica jo je imela rada in vsi; vodo je tudi že lahko nesla v polje, in pa, kaj naj počne otok sam doma.

Anca bi jo bila kar najrajši vzela za svojo, ko je imela samo Ančko in Ceneka.

Ančka je hotela vedno in vedno govoriti o Marku. Rozalka pa ji je kar kratko odgovarjala. Lagati ji ni marala, z resnico bi jo bila pa užalostila.

Kadar sta se zvečer vrnil domov, je bila od dne do dne hiša bolj prazna: »Bogve, ali se Marko res nič ne spomni, kako je nama po oču dolgčas.«

Noči se je vsak večer bolj bala. Strah je bilo, pa ni nikomur potožila. Bratu bi: »Pa — če se sam ne spomni.«

Nekaj dni potem, ko je Rozalka videla pod oknom belo senco, je Manica med enajsto in polnočjo poskočila s postelje in vsa trda od strahu kazala proti oknu: »B-b-b-bela žena.«

Rozalka je vzela Manico v svojo posteljo in od takrat sta spali skupaj. Utrujen je večer za večerom uspavala otroka, sama pa je s strahom pričakovala ure duhov in se včasih oddehnila šele, ko je zazvonilo dan.

Res, prav zares je vsako noč nekaj strahilo pod oknom.

»O Marija, ti meni pomagaj.« Pa nikomur ni potožila: »Eno samo noč naj bi prišel Marko domov, da bi videl, kako je meni.«

Ura je odbila enajst. Manica se je zbudila: »Rozalka! Ali bo kmalu dan?«

Izpod domače lipe

Celovec

Morda bo koga zanimalo, kakšno je bilo ljudsko gibanje v zadnjih dvajsetih letih in

kako je število raslo ali padalo v raznih avstrijskih pokrajinah.

	1923	1934	1939	1946
Dunaj	1.900.000	1.935.000	1.766.000	1.431.000
Spodnja Avstrija	1.426.000	1.447.000	1.458.000	1.492.000
Zgornja Avstrija	876.000	912.900	937.000	1.197.000
Solnograška	222.000	245.000	257.000	362.000
Stajerska	978.000	1.004.000	1.005.000	1.112.000
Koroška in Vzh. Tirolska	399.000	427.000	449.000	542.000
Tirolska	285.000	300.000	330.000	401.000
Predarljska	139.000	150.000	158.000	187.000
Gradišćanska	285.000	300.000	288.000	271.000

Iz teh števil je razvidno, da je Dunaj izgubil v teku dvajsetih let 500.000 ljudi, Zgornja Avstrija pa jih je pridobila 285.000, Solnograška 16.400, Stajerska 107.000, Koroška 106.000, Tirolska 84.000.

Tovarne gradijo v zahodnih deželah, Dunaj pa se prazni. Poleg tega pa vpliva na selitev iz Dunaja tudi zasedba in dvomljivo je, ali se bodo ti izseljenci še kdaj vrnili.

Ko so državnoborske mandate razdelili

RUTE

Maogo nas je naročnikov »Kronike«, skoraj vsaka hiša, skoraj vsaka družina je naročena na list. O nas in našem kraju pa je malo ali skoraj nič ne piše, ker se pač malo ali skoraj nič ne oglasimo. Glede tega bi si morali vzeti za vzgled kraje iz Podjune, od koder pridno pišejo in se oglašajo. »Kroniki« smo hvaležni, saj nam nudi vse, kar potrebujemo v teh težkih in resnih časih.

Rute, Klopjarje, Stari grad, vse skupaj ene same dolge in velike Rute, trdnjave ob naši meji pod Jepo. Visoko, malodane 1000 m nad morjem živimo naše skromno življenje. Naše hiše in naselja so zelo raztresena, zato menda tudi nimamo ne farne cerkve in ne šole. Nad dobro uro naše hoje imamo daleč v šolo in cerkev. Naša pota so v obupnem stanju že od nekdaj, zlasti v jeseni, pozimi se pa sploh ne izplača govoriti. Nikjer pa ni zanimanja in volje, da bi jih izboljšali, razen pri nas samih, ki moramo po teh razdrapanih poteh hoditi. To vse po načelu: Kdor je sit, ne verjame lačnemu, da je lačen. Drugače je pa kar leno tu gori pri nas, posebno poleti sredi gozdov v planinskem raju med pasočo se živino, pa tudi zima ima za nas svoje privlačnosti in čarobnosti.

V družabnem in vzgojno — kulturnem življenju smo pa na dokaj šibkih nogah. Glede tega smo navezani na oddaljeno dolino, s tem pa smo izpostavljeni gotovim nepravilnostim in zlasti mladina še posebej raznim nevarnostim. Menda baš v tem tiči tudi stopnja ugleda naše mladine. K temu so največ pripomogle medvojne razmere, ko je nacizem vzgojil naše mladine odtegnil iz rok zato poklicanim činiteljem. Pa tudi trenutno vladajoče nezanimanje in malodušje ni brez vpliva na vzgojni razvoj naše mladine.

Pogrešamo pač predvsem priložnostna predavanja tako o lepem vedenju, pravil-

no življenju in moralnem življenju naše mladine vobče. Porast števila nezakonških otrok nam v dovoljni meri dokazuje in nas opominja, da manjka predvsem našim dekletom vsestranskih vzgojnih predavanj in seveda tudi dobrega vzgleda. Biti bomo morali ob gotovih prilikah kot vzgojitelji strogi, trdi in resni, ne pa da s svojo popustljivostjo in slabim življenjem dajemo mladini še potuho in slab vzgled. Ne sme nam biti vseeno, kako se govori in piše o naših dekletih.

Žegnanje — podomače pravimo semenj — je za nami. Zopet smo »polkali« in noreli do ranega jutra, da se je razlegalo tja doli in gori preko hribov in doline; nismo bili sami. Tudi iz sosednih krajev, od blizu in daleč so prišli pomagat, ne ozirajoč se na pota, ki so nam v največjo sramoto, in smo raje jeli tako z združenimi močmi, kakor bi delali »v akord«. Večno rajanje in način rajanja postaja že nalezljivo in pristojni činitelji bodo morali najti sredstvo in pota, če bodo hoteli to razširjajočo se nevarno bolezen naše mladine počasi vsaj nekoliko omejiti in mladino pritegniti k stvarnosti in koristnemu ter ustvarjajočemu delu.

Sicer smo pa Rutarjani dokaj priljubljeni ljudje, vsaj v slovenskem svetu. Že naša melodična pesem: »Pojdam v Rute, tam čier je mraz...«, nam je zato porok. Pa tudi ona: »V Rute v ves hoditi, to ne more biti, hortej po kolenah, doutej po riti« pridobiva na svoji resničnosti, saj naša pota »slove« res daleč naokrog. Ta okolnost pa še malo na vpliva na Dolinčane, zlasti če gre za kakšno brhko dekle.

V ostalem pa v pomanjkanju kalorij in rujnega vinca peša tudi melodija naših lepih slovenskih pesmi.

ST. JURIJ NA VINOGRADIH

Kljub temu, da smo visoko, pri nas vse bolj hitro zori in tudi čas gre hitreje na-

prej. Zakaj neki? Še nikoli se ni zgodilo, da bi pratiko prestavili, letos pa smo jo. Svetnik se seveda ne bo pritožil in bo molčal, mi pa ne bomo molčali. Dne 31 avgusta smo obhajali »angelsko žegnanje«. Angelska nedelja je bila sicer šele 7. septembra, ki pa je kar nismo mogli dočakati, tako se je mudilo. Pravijo, da menda zaradi tega, ker so bila teleta že zaklana in niso hotela več čakati ter bi nekateri imeli škodo, če bi se teleta pokvarila. Z eno besedo: pogača je bila pečena, tla namazana in polka ukazana. Žegnanje smo obhajali teden dni prej. Upajmo, da božiča ne bomo obhajali tudi teden dni prej, ker bo pogača pečena in bodo kure oskubljene.

Na ta dan smo bili posebno veseli slovenske pridige, ki je bila za nas dogodek kakor čudež v Kani Galilejski. Slovenska pridiga je pri nas vsake kvatre enkrat. Pri nas je jezikovna meja in je dosti Slovencev, lahko rečemo vsi, razen nekaj pomemčenih Slovencev. Prav in koristno bi bilo, če bi se tudi pri nas tako ne skoparilo s slovensko besedo. Na dan vednega češčenja, dne 4. septembra smo imeli dve slovenski pridigi, česar smo bili silno veseli z grenkim upanjem v srcu, da se kaj takega najbrže zopet dolgo ne bo zgodilo. Užalostilo pa nas je i na žegnanje i na dan češčenja, da ni bilo slovenskega petja. Niti ene slovenske pesmi. Na dan češčenja nas je posebno žalostilo, ko je bilo šest svetih maš, pa pri nobeni slovenskega petja. Vemo, kje je krivda: pri pevovodji — domačemu župniku, ki je trd Nemec in vsemu, kar je slovensko, ni naklonjen. Četudi razumemo za silo nemško, nam vendar domača beseda in pesem gre bolj k srcu. Ne bi bilo napačno, če bi naš gospod župnik učil pevce tudi slovenskega petja in nam vsaj od časa do časa tudi slovensko pridigal, saj je že dovolj časa med nami in bi že lahko znal slovensko. Toda eno je: Hoteti je treba! Le kako naj na taka dejanja verjamemo obljubam, da bodo nam koroškim Slovincem krojili enake pravice. Po pravicah, ki jih je dosedaj bil deležen slovenski jezik pri nas in slovenska pesem, moremo le reči s sv. pismom: Ravnali so z menoj kakor z razbojnikom.

NA DEAVI

Na dan 21. septembra obhajamo sv. Matveja, apostola in evangelista. To je staro in častljivo ime, ki vedno bolj izginja, čim bolj ljudje opuščajo stare in lepe navade ter z njimi tudi stara imena. Dandanes imamo le malo Tevževjev. Posebna izjema pa je tukaj pri nas. Tri najbolj znane in spoštovane osebe so Tevžji. To so: gospod župnik na Pečnici, župnik na Zilji in naš gostilničar, trafikant in posestnik ter cerkveni pevec Resman. Ko so ti trije Tevžji obhajali god, jim je naš župnik v pokoju gospod Maierhofer vsem trem takole voščil vse najboljše:

Za Tvoj god naj povsod,
Te varje Bog vseh nadlog!
In Bog vso srečo in zdravje Ti daj
In potem v nebesih še večni raj!

Če bo kdo kdaj v zadregi, kako bi voščil, naj vošči kar z zgornjimi besedami. Našim trem Tevžjem želimo še mnogo zdravja in zadovoljstva, vsem našim rojakom po Koroškem in drugod pa vesele in priske po-

Straši — Marko ni vedel, kaj bi. On in Rozalka sta nestrpnost čakala, kaj poreče Jok.

»Hm — hm —, je premišljal Jok, oprt na robevnico — »bo že res, da straši. Samo — kaj straši?«

»Strah.«

»Ali Jernej išče pomoči — ali pa hudo ben človek nagaja. Dognati bo treba.«

Marku ni bil kaj všeč odgovor kompostelskega romarja: »Rad bi poznal tistega, ki se tako nič ne boji, da bi se upal —«

»Saj ga poznaš,« ga je prekinil Jok.

Rozalka je hvaležno pogledala starega prijatelja Primoževe hiše: »Morebiti boste vi tako dobri?«

»Ne jaz — Marko.«

»Jaz?« se je prestrašil Marko.

»Saj si gospodar. Boš mar pustil hišo zavoljo strahu razpasti?«

»In če strah raztrga mene, kaj potem ne bo razpadla?« je ugovarjal Marko.

»Nič hudega ti ne bo naredil, če ga boš prav ogovoril.«

»Ko bi ga znal.« Marku se ni zdelo nič več nemogoče, kar je zahteval od njega Jok.

Jok je obrazložil, kako misli; pravzaprav je ukazoval: »Otroka, Manico, bosta pustila pri meni in pri Franci v planini; strah bi ji utegnil ostati v udih vse življenje. Rozalka, ti pojdeš domov še za dne, da te bodo v vaši videli, in zvečer dolgo ne ugasni luči. Bogu se priporoči in angelu varihu, pa te še strah nič ne bo.«

Rozalka se ni upala ugovarjati.

»In ti, Marko,« Jok je govoril pridušeno, čeprav nihče ni mogel prisluškovati, »ko bo pri kočah vse pospalo, se izmuzni z Volkunom in se tiho, kakor maček, priplazi v vas ter se skrij zunaj hiše, pa tako, da boš

zdrave z željo, da bi se čim več oglasili v časopisu in povedali, kako je kaj pri njih in kaj se je novega zgodilo.

PLIBERK

Zelo smo se oddahnili, ko je v noči od 21. na 22. septembra začelo deževati. Suša je napravila že precej škode na polju in travnikih. Precej krme, ki bi jo mogli prihraniti za zimo, smo porabili že sedaj, ker ni bilo več zadostne paše. Skrajni čas je bil tudi že za setev rži in pšenice. Zato smo po dežju zelo hiteli s setvijo, da bi nas zima ne prehitela.

Letos imamo precej dela s pospravljanjem sadja, ki je v nekaterih krajih prav bogato obrodilo. Največ ga imajo »gorjanci« (Šmarjeta, Belšak, Komel, Grablje in Borovje). Pozimi ne bodo trpeli žeje, če bodo sodi dobro držali, ga bo še za poletni čas malo ostalo. Iz slabše vrste sadja pripravljamo žganje. Tudi tega to leto ne bo zmanjkalo.

Kljub obilnemu delu so v Šmarjeti lepo popravili cerkev znotraj in zunaj. Delo je izvršil domači slikarski mojster Joh. Hutter in je lepo uspelo. V nedeljo 12. oktobra bo tam ob 10 uri sv. maša. Ob tej priliki si morete ogledati cerkev, pokusiti mošt, ki se bo do tedaj že očistil in žganje, ki se bo do takrat že ohladilo.

Začel se je šolski pouk, pa v Šmarjeti spet nimamo nobenega učitelja. Že lansko šolsko leto so bili otroci nekaj mesecev brez pravega pouka, letos zgleđa, da se bodo počitnice kar nadaljevale. Prav bi bilo, da bi se oblasti zavzele in nam poslane takoj učno moč, saj je okrog 60 šoloobveznih otrok. Drugače bodo otroci pozabili še to, kar so se naučili pri g. učitelju Kicu, katerega smo vsi radi imeli in le škoda, da se več ne vrne med nas.

Nenadoma je umrla Kappova mama v Gor. Libučah v starosti 80 let. Smrt je rešila trpljenja na bolniški postelji tudi Pumpernikovega očeta s Komelna. Bil je najstarejši človek v fari. Dočakal je visoko starost 89 let.

V nedeljo 21. septembra so se v Libušah poročili: Marija Brezovnik s Podkrajja z orožnikom Jožetom Woschitzem in Alojzija Grilec z rudarjem Antonom Dolarjem.

Mrtvima večni mir in pokoj, novoporočencem pa srečno in dolgo življenje.

VEČNA VAS

Od hude vročine bi skoraj zadremali in dela nam je zmanjkalo, pa je padel hvala Bogu dež, da smo lahko sejali, da bo prihodnje leto kaj jesti. Sedaj imamo pa vse delu na kupu. Ajda čaka na srp in krompir bo treba spraviti pod streho. Poleg tega delamo še transformator, ker so nam obljubili, da dobimo luč, če bomo pridni. Pravijo, da počasi, ampak gotovo. Ko bo luč, jo bomo res veseli in ponosni nanjo. Tedaj bomo lahko iskali modre z elektriko, če bo treba tudi podnevi.

Imeli smo tudi celodnevno češčenje. Kljub vsemu delu smo se ga polnoštevilno udeleževali in so naša dekleta pomagale za farno cerkev plesti vence. Napletle so precej, čeprav jih je samo pet. Ko bo delo končano, bomo imeli več časa in se bomo že večkrat oglasili, kakor smo se do sedaj, ko nas je zmagovalo delo.

»Zaspi, Manica.« Vsa zaskrbljena jo je božala.

Na okno je nekaj potrkalo.

V polspanju se je Manica razveselila: »Marko je prišel s planine. Grem mu odpret.«

»Nikamor, Manica,« je hitela braniti Rozalka.

Otrok pa se je že toliko dvignil, da je videl v okno. Zatrepetala je:

»B-b-b-bela — Oooo!«

Manico je stresla božjast.

Rozalka je zajokala: »O Marija! Meni ni več živeti.«

Zjutraj, ko je šla Rozalka v hlev h kozam, se ni upala Manica sama ostati v postelji, čeprav se je že daniilo. Tudi k Podlipniku je na vse zgodaj tekla za Rozalko, ki je šla praviti, da je danes ne bo v tarbeh, ker mora k bratu v planino.

»Podlipnikova mama! Pri nas straši,« je brž povedala Manica.

»Tebi se sanja,« jo je zavrnila sestra.

Anca pa je iz prepahljanih obrazov videla, da ni nekaj prav, in je bila nejevoljna na ovčarja: »Saj je res Marko čuden, da ne pride nič pogledat domov. Ko bi mu ne bila poslala soli, bi vama naročila, naj prižene jarce na Reber na sol. Le povejta mu.«

Manica pa se je priliznjeno prismuknila k Podlipnici: »Nikar ne bodite hudi na Marka. Morebiti se pa res meni samo sanja.«

In Anca ni vedela, ali bi se jezila na ovčarja ali bi tolažila Rozalko ali bi se smejala Manici.

»Rozalka sama bi bila skoro gotovo dobila Marka s tropom še pri kočah. Tako pa je hodila z njo v planino tudi Manica, ki se

ni upala ostati doma, in se ji nikamor ni mudilo.

Skozi preseko na vrh poti je Manica začela bečele, ki so letele Zavrnh, na medeči jelovec. Poskušala jih je šteti. Kako, ko jih je včasih več kakor ducat hkrati švignilo nad njeno glavo. Rozalka, ki se je bala, da se otrok, razgret od hoje, na prepihu ne prehladi — na vrhu Krniške poti noč in dan piha —, se je morala razhuditi, preden jo je spravila naprej. In vsak zaostali cvet sleča je Manica hotela odlomiti in vsako rožo je videla in nobene jagode ni zgrešila. Z vpraševanjem je sestro kar obsipala in za vse vrhove je hotela vedeti, kako se imenujejo.

Ko je Manica od spodnjega jezera zagledala pred Podlipnikovo kočjo Brkovevo Franco, je prijela coklice v roko in stekla po gladko razhojeni poti k majerci.

»Kje sta Marko in Volkun?«

»Z jarci na paši.«

»Je to daleč?«

»Zate predaleč.«

»Jih pa počakam, da se vrneta.«

»Pa boš morala potem čez noč ostati pri meni.«

»Bom. Saj rada.« Manica se je spomnila strahu doma pod oknom.

Rozalka je pri kočah samo počila in odšla sama brez Manice za Markom na pašo.

Volkun jo je veselo oblajal, Hrust ji je obliznil roko, Marka je zapekla vest, Jok pa je razmišljal, kaj neki je prignalo lep delaven dan dekliča za bratom.

Da straši in da je Manico prijela božjast in da se ne upa nič več spati doma ne z otrokom, sama pa še manj, je povedala Rozalka.

videl kamrino okno. Volkuna stisni k sebi; pes ti bo povedal, kaj straši. Če je res strah, se bo tudi pes tresel. Ti pa izpregovori: »Vsaka stvar Boga časti, zakaj ga pa ne ti?« In strah bo izginil in nikoli več ga ne bo.

»O Marija!« Rozalko je bilo že sedaj groza.

»Nič se ne boj, deklič, jo je miril Jok: »Če pa oča išče pomoči, se bo Volkun prilizoval in hotel steči k njemu. Pa ga nikar ne pusti. Tudi oča ogovori in reci: »Kaj je Krišč svojim jogrom rekel, ko je k njim prišel?« — »Mir vam bodi,« mora odgovoriti. Ti pa vprašaj: »Zakaj pa vi miru ne daste?« Pa bo povedal. Morebiti je pozabil popraviti kakó škodo ali pa bo treba dati za maše.«

»Marko, ali ti kaj prida moliš za oča?« je Rozalka skoraj očitajoče vprašala brata.

»O tem se bosta zgovorila pozneje,« je branil Marka Jok: »Če je pa hudo ben človek, bo pes naježil dlako in zarenčal; pa ga miri tako dolgo, da bo strah tik pod oknom. Potem ga spusti — ho!« Jok je potrkal z robevnico ob tla in Marku so se zasvetile oči. »Kolji!« psu nikar ne ukaži, da ne pregrizne komu vratu — — —

Marko je čepel za butarami, držal Volkuna za gradanico in čakal. Ko je ura udarila enajst, je zadrgetal. Na vso moč ga je mikalo oditi v hišo, pa se je zbal očitka, da je strahopeten.

Rozalka v kamri je potegnila odejo čez glavo.

Volkun se je zgenil in narahlo zarenčal. Marko mu je pošepetal: »Tiho!« ga z rokami božal in miril. Čutil je, kako pes grebeni hrbet, in ga je minil strah: »Človeka voha.«

(Dalje prih.)

RADIO CELOVEC

GOSPODARSTVO IN SOCIALNI POLOŽAJ KMETA V SLOVENSKI PRETEKLOSTI

Kolonizacija (naseljevanje) Nemcev na Kočevskem, okoli nemškega Ruta in Sorice, naseljevanje Slovencev v tržaški in koprski okolici, ustalitev romanskega prebivalstva v Kanalski dolini in še drugi pojavi iz kolonizacijske zgodovine slovenske zemlje od 13. stoletja dalje izvirajo iz težnje zemljiškega gospoda, da bi zvečal rentabilnost svoje zemlje. Iz istega vzroka se širi tudi notranja kolonizacija med samim slovenskim prebivalstvom. Lahko dostopne zemlje, ki se da obdelovati s primeroma majhnim trudom, je vedno manj. Ne samo od zunaj poklicani kolonisti, tudi staronaseljenci morajo že v gozd na težko delo krčenja. Naselbine rastejo sredi gozda, v rovih in kopianjih. Že nastajajo iz le začasno obljubljenih planinskih kmetij in staj stalne naselbine, ki se pomikajo čimdalje v višje lege, v našem planinskem svetu že v 13. stol. do višine okoli 1000 m. Številna slovenska krajevna imena so zgovorna priča te v težje dostopne in še nekultivirane kraje prodirajoče kolonizacije, ki se začneja pri nas v 13. stol. V listinah in urbarjih se javljajo novine, novaki, rovtarji, ki uživajo v prvih časih po naselitvi mnogotere gospodarske ugodnosti. Urbarji in drugi viri nam kažejo, da se je v 13. do 14. stol. število vasi na Slovenskem zelo pomnožilo in skoraj povsod v ugodnih legah že doseglo po številu današnje kraje, ponekod pa jih celo še presegljo. Število prebivalstva naglo raste.

V stremljenju po večjem in rentabilnejšem izkoriščanju zemlje so se v dobi go-

Nedelja, 5. oktobra:

7.30 Jutranja glasba.
19.30 Polurna oddaja.
20.15 Večerna pesem.

Ponedeljek, 6. oktobra:

7.15 Pouk slovenščine.

20.15 Poročila.

Torek, 7. oktobra:

7.15 Zgodovinsko predavanje — „Pregled naše narodne zgodovine v srednjem veku“.

20.15 Poročila.

Sreda, 8. oktobra:

7.15 Glasba.

20.15 Poročila.

Četrtek, 9. oktobra:

7.15 Pouk slovenščine.

19.15 Pouk slovenščine za nemško govoreče.

19.30 Polurna oddaja.

20.15 Poročila.

Petek, 10. oktobra:

7.15 Literarno predavanje — „Primorski književniki“.

20.15 Poročila.

Sobota, 11. oktobra:

7.15 Glasba s plošč.

20.15 Poročila.

Morebitne spremembe v času bomo objavili v radiu.

IZ MEDNARODNEGA SLOVARJA (Nadaljevanje s 3. strani)

Teheranska deklaracija. Podpisali so jo 1. decembra 1943 predsednik Roosevelt, Winston Churchill in maršal Stalin v Teheranu (Perzija), kratko po Moskovski deklaraciji treh zunanjih ministrov. S Teheransko deklaracijo so narodi Severne Amerike, Velike Britanije in Sovjetske zveze ponovili svojo odločnost za sodelovanje med vojno in v povojni mirovni dobi z namenom, da z dobro voljo vseh narodov sveta vzpostavijo trajen mir. »Za dosego tega cilja«, se glasi besedilo, »bomo iskali sodelovanje in aktivno udeležbo vseh narodov, velikih in malih, ki se hočejo s srcem in umom, kakor naši lastni narodi, posvetiti izkoreninjenju tiranije in suženjstva, zatiranja in krivice. Dobrodošli nam bodo, ko se bodo odločili vstopiti v svetovno družino demokratičnih narodov.«

Totalitarizem imenujemo sestav države, v kateri je dovoljena samo ena stranka in sicer tista stranka, ki podpira vladajočega diktatorja. V tem sistemu se smatra vse, kar je materijalno, umsko in duševno kot državi pripadajoče ali državi popolnoma vdano. Osebnostne svobode je samo toliko, kolikor je ostane potem ko, je zadoščeno neomejenim zahtevam države.

Konec.

govori po časopisu

spodarskega procvita (prosperitete) v 13. in 14. stol. ustanovljale nove naselbine in tudi v krajih, ki za to nikakor niso bili primerni. V mnogih predelih slovenske zemlje najdemo v virih 13. in 14. stol. imenovane številne vasi, ki jih danes tamkaj zastoj iščemo. Ustanavljanje številnih novih krajev se je v časih gospodarskega propadanja ali ob nastopivših elementarnih nesrečah (povodnji, kužne bolezni) hudo maščevalo. Neobdelane kmetije, ki malo ali celo nič ne plačujejo pustote in vasi, ki jih ni več, se pojavljajo v virih posebno od sredine 14. stol. v čimdalje večjem številu. Vojne 15. stol. so število vasi in kmetij še bolj zmanjšale.

O prebivalstvu in naselbinah, rastočih po številu, govore v tej dobi številna dvojna imena krajev. Poleg »Spodnje vasi« nastane nova »Zgornja vas«, poleg sela, ki se kot starejše poslej imenuje »staro«, zraste »novo«. Urbarji navajajo pogostokrat plačevanje davka in davščin v »tovarišiji«, kar kaže na delitev starih kmetij, ki se je radi rastočega prebivalstva izkazala za potrebno, nikakor pa ne, kakor so nekateri mislili, na staroslovensko zadržano življenje.

Sama oblika naselja je v času velike kolonizacijske razširitve mogla biti prav različna. V glavnem velja: v gorskem svetu je samotna kmetija pojav množičnega se naseljevanja; v ravnem svetu so pa strogo pravilno postavljene vasi v vrsti in zemljiška razdelitev na proge znak mlajše, po določenem sistemu izvršene kolonizacije. Iz samotnih kmetij nastajajo z množitvijo prebivalstva zaselki.

Blagostanje in razširjeno gospodarstvo je povzdignilo obdelavo (kulturo) zemlje in povečalo donos njenih sadežev. Od sadnega drevja začnejo naši kmetje gojiti plemenitejše vrste, ki jih cepijo, ne zadovoljujoč se več z divjim ali napol divjim sadnim drevjem. Nanovo se pojavljajo imena vasi po sadnem drevju, ki kažejo, kje so začeli gojiti, oziroma kje so

uspevale boljše vrste sadja (prim. Orehova, Jablanica, Slivje). Vinoreja postane mnogo intenzivnejša. Vinsko trto sade tudi v krajih, kjer danes vinogradništvo ni več razširjeno in običajno (okolica Ljubljane, Škofje Loke in Bleda, Koroško).

Ugoden gospodarski razvoj in intenzivna kolonizacija je v znatni meri vplivala na socialni položaj našega kmeta. Za gospodarstvo frankovske dobe in tudi še za 10. in 11. stol. so značilni gospodarski dvori kot središča podeželskega gospodarstva, odkoder obdeluje zemljiški gospod velik del svoje zemlje sam s svojimi pridvornimi hlapci. V 12. in 13. stol. opazujemo zmanjševanje ali pa celo odpuščanje gospodarske obrata v obliki gosposkih dvorcev. Spremenjene gospodarske razmere silijo zemljiškega gospoda, da daje v kmetije razdeljeno zemljo v zakup ter zahteva zato od zakupnika primerno dajatev. Od tega imata tako gospod kot kmet—zakupnik večjo korist, nego sta jo imela doslej. Kmetu je nov način obdelave zemlje dal pobudo za intenzivnejše izkoriščanje, ki mu nosi več sadu kot poprej, ko je le po sili delal na povsem tuji zemlji. Opuščitev ali omejitve pridvornega gospodarstva je vplivala tudi na opustitev ali vsaj zmanjšanje tlake. Kmetu ni več treba na tlako v gosposki dvor, kajti pridvornega gospodarstva ni več, plačuje le neko dajatev v denarju ali naturi »za tlako«. Stari tlačanski dvori zginjajo ali pa so v svojem delokrogu znatno omejeni oziroma spremenjeni.

Opuščanje pridvornih gospodarstev in dajanje pridvorne zemlje v ugoden zakup gre vzporedno z ugodnimi zakupnimi in najemniškimi oblikami, pod katerimi se oddaja naša zemlja v času intenzivne notranje kolonizacije in naseljevanja tujih kolonistov. Tuje naseljence je kazalo pridobiti z ugodnimi življenjskimi pogoji. Prav tako je pa tudi staremu, po številu rastočemu prebivalstvu, ki si je že moralo iskati zemlje v manj obdelovanih in rodovitnih krajih, bilo treba iti na roko z ugodnimi gospodarskimi pogoji. Raznovrstne nove pogodbe, ki urejujejo odnose kmeta do zemljiškega gospoda, so plod spremenjenih razmer. (Dalje prihodnjč.)

ZA NEDELJSKO POPOLDNE

Besede pomenijo:

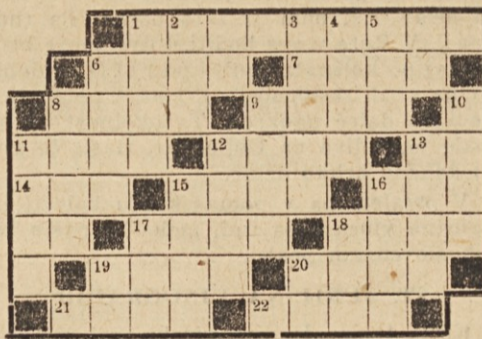
Vodoravno:

1 vrsta pisatelja; 6 del noge; 7 domača žival; 8 oblika blagovnega vzorca, igralna karta; 9 črna ptica; 11 vprašalnica po načinu; 12 kovina; 13 nikalnica; 14 žensko krstno ime; 15 visoka, trdna stavba; 16 del sobe, geometrijska oblika; 17 del vrat; 18 preprosto ime za tehtnico; 19 vstran, odtod; 20 del narodne noše; 21 hrib pri Ljubljani; 22 hrana Izraelcev v puščavi.

Navpično:

1 pisalna potrebščina; 2 skrajšano moško krstno ime; 3 roditev, rojstvo; 4 moško krstno ime; 5 druga beseda za sanje; 6 reka v Savinjski dolini; 8 mesto iz sv. pisma; 9 drugo ime za zlodeja; 10 zdravil-

na rastlina; 11 pijača; 12 otok v Dalmaciji; 13 del telesa; 15 pojav ob nevihti; 16 žival plazilca; 17 krajša beseda za poleg; 18 poziv neljubim gostom; 19 prvi dve črki besede pod 17 vodor.; 20 veznik.

Mohorjeva družba dobi premoženje nazaj

Deželna finačna direkcija za Koroško je dne 23. septembra poslala Mohorjevi družbi v Celovcu tale odlok:

»Družba sv. Mohorja v Celovcu je dne 10. septembra 1947 predlagala, da se ji vrne njeno premoženje skupno z dohodki, ki ga ji je bila odvzela Nemčija. Glede te stvari se je sklenilo sledeče:

Z ozirom §§ 1 in 3 Zveznih določb od 26. julija 1946 (Rückstellungsgesetz), se vrne družbi sv. Mohorja v Celovcu naslednje premoženje:

Navedena je lastnina št. 1 — 6. (hiše in zemljišča). Pod št. 7: V inozemstvu se nahajajoči donos tega premoženja. Premoženje se družbi vrne v stanju, v kakršnem je sedaj. Oskrbnik tega premoženja dr. Tangl je naprošen, da napravi za dan vrnitve končni obračun ter javi, ali je potrebna zahteva po odškodnini. Finančni urad v Celovcu naj napravi obračun o oskrbovanju premoženja in sicer ločeno za čas nemškega in avstrijskega oskrbovanja ter izroči prebitke dohoda posestev, če so tisti v inozemstvu.

Če bi obračun izkazal primanjkljaj, bi se ta primanjkljaj zavaroval z vknjižbo na omenjeni lastnini v prid avstrijske republike.

Ko ta odlok postane pravomočen, se more pri zgoraj omenjenih posestvih ukiniti lastninska pravica v prid Mohorjevi družbi, obenem pa se mora vknjižiti varnostna hipoteka za avstrijsko republiko v višini, ki jo šele izkaže računski sklep.

UTEMELJITEV

Družba sv. Mohorja v Celovcu je bila, predno je bila razpuščena, cerkvena bratovščina v smislu Kan. 707 in je imela znak pobožnega združenja vernikov. Njen namen je bil, vzgajati slovensko ljudstvo v duhu katoliških kulturnih načel. Družba je skrbela za izobrazbo, negovala je pobožno in skromno vedenje, da se tako vzdrži katoliška vera med Slovenci na Koroškem. Družbino premoženje so bila navedena posestva. Na podlagi zahteve tajne državne policije v Celovcu dne 25. julija 1940 št. II B 642/40 se je pri teh posestvih zaznamovalo, da se zasežejo in na podlagi odloka tajne policije v Celovcu dne 25. I. 1943 se je vpisala v zemljiški knjigi lastninska pravica v prilog nemški državi. — Državni minister za finance.

S tem vpisom je bilo družbi odvzeto premoženje v smislu § 1 zgoraj navedene pogodbe. Obstoje družbe sv. Mohorja v Celovcu je bil dne 27. aprila 1947 po vsebini pravil v smislu § 9 zakona od 15. XI. 1867 drž. zak. 134 od varnostnega ravnatelja za Koroško potrjen. S tem je družba sv. Mohorja zopet dobila pravno osebnost ter je upravičeno predlagati, da se ji vrne premoženje.

PRAVNI POUK

Proti temu odloku je dopusten priziv na zvezno ministrstvo za varnost premoženja in ureditev gospodarstva. Priziv se mora predložiti v teku dveh tednov po sprejemu odloka pri finančnem ravnateljstvu za Koroško v Celovcu pismeno ali pa brzojavno. Za predsednika: dr. Klug.

Bliski

(MISLI O DANAŠNJIH »LITERARNIH« PROIZVODIH)

V soboto sem sedel v neki kavarni pri kozarku piva in poslušal zanimiv razgovor dveh priložnostih »trgovskih« potnikov. V našem vsakdanjem življenju bi jima morda rekli črnoborizjanca. Toda naj bosta karkoli že. Razgovarjala sta se o naturalizaciji, ki imajo na današnjem trgu še ceno in o tistih, s katerimi se ne izplača več trgovati. To vse se je seveda godilo v oblikih finih »črnih« cigaret in drage »dobre kapljice«.

Nekaj časa sem ju z zanimanjem poslušal, ko so se mi pa pričele le preveč slincediti, sem prisedel k njima in ju prav prijazno nagovoril.

»Draga prijateljca«, sem dejal, »vidva imata gotovo na vse strani dobre zveze in bi mi lahko svetovala v neki nujni zadevi.«

Takoj sta bila pripravljena, čeprav niti z besedo nista omenila svojih zalog.

»Za mast mi sicer ni«, sem nadaljeval, »in to ne zaradi slabega želodca, pač pa zaradi slabe denarnice, ki je že popolnoma suha. Toda v ponedeljek je prvi dan šole in moji otroci bodo vsako minuto pri meni s svojimi željami. In veste, kako hudo je, če otroku ne moreš ustreči. Že ves teden hodim po knjigarnah in papirnicah ter moledujem za papir in zvezke, pa nikjer ničesar ne dobim. Ali imate morda vidva kaj takega?«

Moža sta se mi le pomilovalno namuznila, eden, ki se mi je zdel odkritejši, pa je resno dejal: »Oprostite, tōda mi smo v letu 1947.«

Nato sta vstala in odšla. Tudi jaz sem šel. Mimogrede sem vstopil v prijazno papirnico.

»Dober dan. Želite morda »šiling roman« ali kaj za dobro voljo. Izbira je velika, kar poslužite se. Vsako željo vam prav radi izpolnimo.«

Jezik je gospodični, ki mi je stregla, tako naglo tekel, da nisem niti utegnil povedati, po kaj sem pravzaprav prišel. Brez pozdrava sem se obrnil in odšel.

Gospodična, ki je po mojem molku najbrž uganila, da bi rad zvezke, mi je rekla v pozdrav: »Zvezkov pa žal nimamo. Morda prihodnje leto ali pa pozneje. Se priporočam. Zbogom!«

Mislite, da je to, kar sem vam povedal, šala? Ne, na žalost je res tako. Za vsakim oglom lahko kupiš na ducate umazane in škodljive literature, za mladino, ki je pa pouka tako potrebna, pa ne dobiš niti zvezkov, kaj šele tako potrebnih šolskih knjig. Ko bi že vsaj kmalu zapadel sneg, da bi potem otroci vsaj po snegu lahko pisali in tako nadoknadili zamujen čas. Seveda se potem ne bo smel nihče čuditi, če bo s snegom kopnelo tudi znanje naše mladine.

Obsodbe vojaških sodišč

Dne 17. septembra sta se morala zagovarjati pred britanskim vojaškim sodiščem pod predsedstvom podpolkovnika Cohena dva poljska razseljenca iz Lienza in sicer Efgon Bossy in Sebastian Maciejovsky. Oba sta v juliju izvršila ponoči razne vlome po kmečkih domovih. Bossy je pri tem poseđoval samokres in naboje. Obsojen je bil na pet let in pol ječe, a Maciejovsky na leta.

VOJAŠKO SODIŠČE V LIENZU

je obsodilo zaradi nedovoljene posesti strelnega orožja: Granig Jožefa, na šest mesecev, Kurtzthaler Armina na dvanaest mesecev, mladostnika De Francesco Herberta na šest tednov in Pichler Floriana, na osem mesecev.

Zopet se je pripetilo več nedovoljenih potovanj preko meje in v zaporno ozemlje. pri čemer so krivci zagrešili še razna verženja. Tako so bili obsojeni: Wöhler Bruno na mesec dni zapora in denarno globa 150 S, Klampfer Karl na tri mesece, Gampers Franc na mesec dni, Gazzonelli Karl na mesec dni, Stark Hildegard na mesec dni, Prova Elisabeth na mesec dni in Strobl Josef na mesec dni zapora.

Čevljarski mojster

srednjih let, z dobro uvedeno obrtjo, želi znanja z resno in pošteno Slovenko. Samo resne ponudbe poslati na upravo »Koroške kronike« pod »Poštenost« 34